

The cover features a decorative graphic on the left side consisting of a grid of dots in the upper left corner and several overlapping blue geometric shapes (triangles and rectangles) in shades of blue and white extending down the left edge. The author's name is positioned in the top right corner.

D.A.Abulqosimova

**MUSTAQILLIK YILLARIDA
QORAQALPOG‘ISTON
RESPUBLIKASI**

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI SOG‘LIQNI SAQLASH
VAZIRLIGI**

SAMARQAND DAVLAT TIBBIYOT UNIVERSITETI

**MUSTAQILLIK YILLARIDA
QORAQALPOG‘ISTON RESPUBLIKASI**

Samarqand — 2025

Tuzuvchi:

D.A.Abulqosimova. Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti Ijtimoiy va gumanitar fanlar kafedراسi o'qituvchisi

Taqrizchilar:

A.X.Ernazarov. Osiyo Texnologiyalari Universiteti Ijtimoiy fanlar va raqamli texnologiyalar kafedراسi dotsenti, t.f.f.d.(PhD)

A.Maxmudova. Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti Ijtimoiy va gumanitar fanlar kafedراسi mudiri Professor

Ushbu o'quv uslubiy qo'llanma mustaqillik yillarida Qoraqalpog'iston Respublikasining siyosiy-huquqiy maqomi, iqtisodiy va ijtimoiy islohotlari, madaniy tiklanish hamda Orolbo'yi ekologik muammolarini o'qitishning samarali metodikasini taklif etadi. Debat, keys-stadi va loyihaga asoslangan yondashuvlar bilan dars ssenariylari, baholash mezonlari va refleksiya bloklari beriladi. Maqsad talabalarda tanqidiy tahlil, hujjatlar bilan ishlash va fuqarolik kompetensiyalarini shakllantirish Barcha mavzular xorijiy adabiyotlar va yangi texnologiyalar bilan uyg'unlashtirilgan.

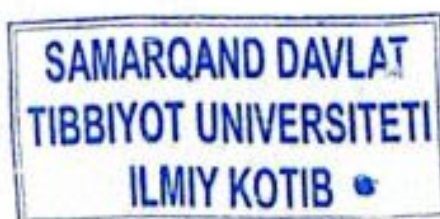
Qo'llanmada mavzuni samarali o'zlashtirish uchun nazariy materiallar, amaliy topshiriqlar, mustaqil ta'lim uchun tavsiyalar, nazorat savollari hamda foydalanish uchun tavsiya etilgan adabiyotlar keltirilgan. Mazkur o'quv uslubiy qo'llanma oliy ta'lim muassasalari talabalari, o'qituvchilar va ta'lim sohasidagi islohotlarga qiziquvchi keng kitobxonlar uchun mo'ljallangan.

Mazkur **"Mustaqillik yillarida Qoraqalpog'iston respublikasi"** mavzusidagi o'quv uslubiy qo'llanma Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti "24" iyun 2026-yildagi № 11-sonli bayonnomasiga asosan nomutaxasis ta'lim yo'nalishi talabalar uchun o'quv uslubiy qo'llanma sifatida nashr etishga tavsiya etilgan.

Ilmiy Kengash kotibi, dotsent

U.U.Ochilov

KIRISH

Mustaqillik yillarida Qoraqalpog‘iston Respublikasi siyosiy-huquqiy maqomining mustahkamlanishi, iqtisodiy va ijtimoiy sohalarda keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilishi, milliy madaniyatning tiklanishi hamda Orolbo‘yi hududida ekologik barqarorlikni ta‘minlashga qaratilgan chora-tadbirlar butun respublika taraqqiyotidagi muhim bosqichdir. Mazkur uslubiy ko‘rsatma shu jarayonlarni oliy ta‘lim auditoriyasida samarali va zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida o‘qitish bo‘yicha tizimli metodik yo‘riqnoma beradi. Unda mavzuni hujjatli dalillar asosida o‘rganish, sabab–oqibat bog‘lanishlarini tahlil qilish, siyosiy-huquqiy normalar bilan ijtimoiy-iqtisodiy natijalar o‘rtasidagi uyg‘unlikni ochib berish hamda Orol inqirozi misolida barqaror rivojlanish kompetensiyalarini shakllantirish ko‘zda tutilgan.

Uslubiy ko‘rsatmaning bosh maqsadi - talabalarda “Mustaqillik yillarida Qoraqalpog‘iston” mavzusi bo‘yicha konseptual tasavvur, manbalar bilan ishlash ko‘nikmalari va fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishdir. Vazifalar:

1. Qoraqalpog‘istonning konstitutsiyaviy maqomiga doir asosiy normativ-huquqiy manbalarni tahlil qilish;
2. Iqtisodiy modernizatsiya, ijtimoiy himoya va madaniy siyosatning ustuvor yo‘nalishlarini baholash;
3. Orolbo‘yi ekologik inqirozining sabablari, oqibatlari va yumshatish mexanizmlarini tushuntirish;
4. Dalillarga tayangan holda muqobil yechimlar taklif etish (debat, keys-stadi, loyiha ishlari orqali).

MUSTAQILLIK YILLARIDA QORAQALPOG‘ISTON RESPUBLIKASI

Reja

- 1. Kirish**
- 2. Qoraqalpog‘istonning siyosiy-huquqiy maqomi**
- 3. Iqtisodiy rivojlanish va sanoat islohotlari**
- 4. Ijtimoiy sohadagi o‘zgarishlar**
- 5. Madaniy tiklanish va milliy qadriyatlarni saqlash**
- 6. Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish**
- 7. Xulosa**

Tayanch so‘z va iboralar: Qoraqalpog‘iston Respublikasi, mustaqillik, siyosiy-huquqiy maqom, iqtisodiy rivojlanish, sanoat, ijtimoiy himoya, madaniyat va san’at, qoraqalpoq tili, ekologiya, orol dengizi, ekologik muammolar, infratuzilma

1990-yil 14-dekabrda Qoraqalpog‘iston Respublikasi Oliy Kengashi o‘zining XV sessiyasida “O‘zbekiston Respublikasi tarkibida Qoraqalpog‘iston Respublikasi Davlat suvereniteti to‘g‘risidagi” Deklaratsiyani qabul qildi. Mazkur Deklaratsiya 1991-yil 31-avgustda qabul qilingan “O‘zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligi asoslari to‘g‘risidagi” qonunda ham o‘zining huquqiy asosini topib, 1 va 17-moddalarida Qoraqalpog‘istonning hududiy yaxlitligi va mustaqilligi e’tirof etildi. Har ikki respublika o‘rtasidagi siyosiy, iqtisodiy va madaniy munosabatlar O‘zbekiston Respublikasining 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan Konstitutsiyasida (70-75 moddalar) ham o‘z aksini topdi.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida Qoraqalpog‘iston Respublikasi maqomi alohida bobda mustahkamlangan (XVII bob). O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 70-moddasida “Suveren Qoraqalpog‘iston Respublikasi O‘zbekiston Respublikasi tarkibiga kiradi. Qoraqalpog‘iston Respublikasining suvereniteti O‘zbekiston Respublikasi tomonidan muhofaza etiladi” deyiladi. Shuningdek, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Konstitutsiyasining 1-moddasida

“Qoraqalpog‘iston — O‘zbekiston Respublikasi tarkibiga kiruvchi suveren demokratik respublikadir” deb mustahkamlangan.

Suveren Qoraqalpog‘iston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilingan kun xalq bayrami sifatida e‘lon qilindi. Qoraqalpog‘iston Respublikasi Konstitutsiyasining ahamiyati quyidagilarda o‘z aksini topgan:

- Qoraqalpog‘iston Respublikasi O‘zbekiston Respublikasi tarkibiga kirishi hamda ular o‘rtasidagi o‘zaro do‘stona munosabatlarning huquqiy asosi;

- Qoraqalpog‘iston Respublikasi o‘z davlat ramzlariga ega ekanligini belgilaydi;

- suveren hamda mustaqil davlat ekanligining kafili;

- davlat va ma‘muriy hududiy tuzilish masalalarini mustaqil hal qilishi;

Qoraqalpog‘iston Respublikasi Konstitutsiyasining 70-moddasining 15-bandida "O‘zbekiston Respublikasining Oliy davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari hujjatlarining O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaga muvofiqligi haqida O‘zbekiston Konstitutsiyaviy sudiga taklif kiritish" huquqi belgilangan. 81-moddasida esa “Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi raisining vakolatlari jumlasiga, O‘zbekiston Respublikasi qonunlarini va Oliy Majlisning boshqa qarorlari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va boshqa hujjatlarini hayotga tatbiq etishni tashkil qiladi" deyilgan.

Ushbu konstitutsiyaviy normalardan xulosa qilib aytish mumkinki, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlariga zid kelsa, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlari amalda bo‘ladi. Qoraqalpog‘iston Respublikasida O‘zbekiston va Qoraqalpog‘iston Respublikasining Konstitutsiyalari va qonunlarining ustunligi so‘zsiz tan olinadi. O‘zbekiston fuqarolari uchun majburiy bo‘lgan qonunlar uning tarkibiga kiruvchi Qoraqalpog‘iston hududida ham majburiydir.

Qoraqalpog‘iston Respublikasining ma‘muriy-hududiy tuzilishini uning o‘zi ko‘rib chiqadi, davlat hokimiyati organlari va boshqaruv tizimini belgilaydi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 88-moddasida “Qoraqalpog‘iston Respublikasining hududi va chegaralari uning roziligisiz o‘zgartirilishi mumkin emas.

Qoraqalpog‘iston Respublikasi o‘z ma‘muriy-hududiy tuzilishi masalalarini mustaqil hal qiladi”. Qoraqalpog‘iston Respublikasi tumanlardan, shaharlardan, shaharchalardan, ovullardan iborat. O‘zbekiston Respublikasi davlat siyosatiga mos holda o‘z siyosatini yurgizadi. Qoraqalpog‘iston Respublikasining hududi bo‘linmas va daxlsizdir.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 86-moddasida, Qoraqalpog‘iston Respublikasining o‘z Konstitutsiyasiga ega bo‘lishligi, uning O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga zid bo‘lmasligi ko‘rsatilgan. Shuni ta’kidlash joizki sobiq Ittifoq davrida Avtonom Respublikalarning Konstitutsiyalari ular qaysi Respublikalar tarkibiga kiritilgan bo‘lsa o‘sha davlat hokimiyatining oliy organlari tomonidan tasdiqlanishi shart edi. O‘zbekiston o‘z mustaqilligini qo‘lga kiritib bu adolatsizlikka chek qo‘ydi. Qoraqalpog‘iston suveren Respublikasi bilan mustaqil O‘zbekiston Respublikasining bir-butun yaxlitligi mustahkamlangan Qoraqalpog‘iston Respublikasi Oliy Kengashi o‘zining XII sessiyasida (1993-yil 9-aprelda) Qoraqalpog‘iston Respublikasi Konstitutsiyasini qabul qildi. Qoraqalpog‘iston milliy davlatchiligi o‘z taraqqiyoti tarixida birinchi marta insonparvar, adolatli, demokratik imtiyozlarga ega bo‘ldi. Ayni paytda u suveren respublikaning barcha atributlariga ega. Jumladan, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Oliy Majlisining 1992-yil 14-dekabrda bo‘lib o‘tgan XI sessiyasida Qoraqalpog‘iston Davlat bayrog‘i, 1993-yil 9-aprelda bo‘lib o‘tgan XII sessiyasida Davlat gerbi, 1993-yil 4-dekabrda bo‘lib o‘tgan XIV sessiyasida Davlat madhiyasi tasdiqlandi.

Qoraqalpog‘iston Respublikasi parlamenti — Jo‘qorg‘i Kengesi hisoblanadi. 86 deputatdan iborat. Xususan, Jo‘qorg‘i Kengesinde 1991-1992-yillarda Dauletbay Shamshetov, 1992-1997-yillarda Ubbiniyaz Ashirbekov, 1997-2002-yillarda Timur Kamalov hamda 2002-yil 2-maydan e‘tiboran bu lavozimda Musa Tajetdinovich Erniyozov rais sifatida faoliyat olib bormoqda. Avvalgi Oliy Kengashdan farqi Jo‘qorg‘i Kengashga savlov ko‘ppartiyaviylik asosida o‘tkaziladi. Avvalgi saylovlarda Oliy Kengashni shakllantirish jarayonida ishchilar sinfi, kolxozchi dehqonlar, xalq ziyolilarining o‘rni va soni oldindan belgilab qo‘yilar edi. Buning ustiga Parlamentda vazifasi bo‘yicha albatta deputat bo‘luvchi o‘rinlar xam mavjud edi. Keyingi

saylovlarda bunday yondoshuvdan voz kechildi. Deputatlarning o‘z saylovchilari bilan kundalik munosabati, yaqin muloqoti yo‘lga qo‘yildi. Avvalgi parlamentda bu masalaga uncha e‘tibor berilmagan edi.

Qoraqalpog‘iston Respublikasi o‘z Konstitutsiyaviy nazorat organiga ega bo‘lib, uni Qoraqalpog‘iston Respublikasining Konstitutsiyaviy nazorat qo‘mitasi amalga oshiradi. Konstitutsiyaviy nazorat qo‘mitasi Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi tomonidan tarkibi saylanadi. Konstitutsiyaviy nazorat qo‘mitasiga saylangan sudyalarning vakolat muddati 5 yildir. Konstitutsiyaviy nazorat qo‘mitasiga saylangan shaxslar o‘z vazifalarini bajarishda daxilsizdirlar va faqat Qoraqalpog‘iston Respublikasi Konstitutsiyasiga bo‘ysunadilar. Uni tashkil etish va ish tartibini belgilash Qoraqalpog‘iston Respublikasining “Konstitutsiyaviy nazorat qo‘mitasi to‘g‘risida”gi qonuni bilan belgilangan.

Qoraqalpog‘iston Respublikasining O‘zbekiston tarkibidagi o‘rni

Qoraqalpog‘iston Respublikasi O‘zbekiston tarkibidagi maxsus ma‘muriy-hududiy birlik bo‘lib, uning huquqiy maqomi va O‘zbekiston tarkibidagi o‘rni Konstitutsiya hamda maxsus qonunlar bilan belgilangan. Qoraqalpog‘iston Respublikasining O‘zbekiston tarkibidagi o‘rni quyidagi jihatlardan iborat:

1. Maxsus ma‘muriy-hududiy maqomga ega bo‘lish

Qoraqalpog‘iston Respublikasi O‘zbekiston tarkibida alohida ma‘muriy-hududiy birlik hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga ko‘ra, Qoraqalpog‘iston Respublikasi o‘z Konstitutsiyasi va qonunlari asosida ish yuritadi, shuningdek, u O‘zbekiston Respublikasi Qonunlariga ham amal qiladi. Respublika o‘zining ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy rivojlanishida O‘zbekiston Konstitutsiyasi doirasida muayyan avtonomiyaga ega.

2. Davlat tuzilishi va huquqiy maqomi

Qoraqalpog‘iston Respublikasi o‘z davlat tuzilmasiga ega bo‘lib, qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatlarini amalga oshiradi. Uning Konstitutsiyasida Qoraqalpog‘iston xalqining o‘z taqdirini o‘zi belgilash huquqi qayd etilgan. Bunda:

- Qonun chiqaruvchi hokimiyat Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi (parlament) tomonidan amalga oshiriladi.

- Ijro etuvchi hokimiyat esa Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi tomonidan boshqariladi.

- Sud tizimi esa Qoraqalpog‘iston Respublikasi Konstitutsiyasi va O‘zbekiston qonunlariga muvofiq ishlaydi.

3. Madaniy va milliy merosni muhofaza qilish

Qoraqalpog‘iston Respublikasi o‘zining madaniy va milliy merosini saqlash va rivojlantirish huquqiga ega. Qoraqalpog‘iston xalqi o‘zining tili, madaniyati va an‘analarini saqlab qolishga qaratilgan bir qator dastur va tashabbuslarni amalga oshiradi. Qoraqalpog‘iston tili respublikada davlat tili sifatida e‘tirof etilgan bo‘lib, barcha rasmiy hujjatlar ham Qoraqalpog‘iston tilida yuritiladi.

4. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi o‘rni

Qoraqalpog‘iston Respublikasi o‘zining iqtisodiy rivojlanishi va hududiy manfaatlarini hisobga olgan holda davlat siyosatiga yo‘naltirilgan rivojlanish dasturlarida ishtirok etadi. O‘zbekiston hukumati Qoraqalpog‘istonning iqtisodiy rivojlanishi va ijtimoiy ehtiyojlarini qo‘llab-quvvatlash uchun maxsus moliyaviy dasturlar va loyihalarni amalga oshiradi. Bu dasturlar ayniqsa qishloq xo‘jaligi, sanoat va ijtimoiy infratuzilmalarni rivojlantirishni o‘z ichiga oladi.

5. Orol dengizi inqirozi va ekologik muammolarga e‘tibor

Orol dengizi boy tabiiy resursi bilan mashhur bo‘lgan. Bu dengiz biologik jihatdan boy ekotizim sifatida e‘tirof etilgan. 1964 yilgacha dengiz hududi 68,9 ming kvadrat kilometrni tashkil etgan. Yiliga 30-35 ming tonnagacha baliq yetishtirilgan. Noyob flora va faunasi dunyoga mashhur edi. Afsuski, suvdan noto‘g‘ri va tartibsiz foydalanish natijasida so‘nggi 50-55 yil ichida suv hajmi 15 barobarga tushib, sathi 29 metrga pasaydi. Dengizning qurigan hududini oq tuz konlari egalladi. Hayvonot va o‘simlik dunyosi tobora yo‘qolib bormoqda.

Dengizning qurib qolgan tubida vaqti-vaqti bilan chang va sho‘r bo‘ronlar kuzatiladi. Jumladan, har yili 100 million tonnaga yaqin qum-tuz bo‘ronlari bo‘lib, 400 kilometrdan ortiq masofaga tarqaladi. Bu esa insonlarning sog‘lig‘iga jiddiy ta‘sir

ko'rsatmoqda. Hududda nafas yo'llari, onkologik, surunkali bronxit kabi kasalliklar kuzatilmoqda. Atrof-muhitning buzilishi iqtisodiy ko'rsatkichlar pasayishiga ham sabab bo'ladi. Hududda chorvachilik va baliqchilik sohasi oqsamoqda. Iqtisodiy zarar ko'rsatkichi ortib bormoqda.

Orol dengizi fojiasi natijasida yuzaga kelgan suv resurslari tanqisligi, yer degradatsiyasi, cho'llanishning kuchayishi, bioxilmaxillikning keskin kamayishi va boshqa jiddiy iqlim o'zgarishlari jiddiy tashvish uyg'otmoqda.

Orol halokati oqibatlarini yumshatish bo'yicha mintaqa hududida 500 dan ortiq keng miqyosli loyihalar amalga oshirildi, qurigan dengizning 350 ming gektar maydoniga saksovul va sho'rga chidamli o'simliklar ekilib, butazorlar barpo etildi. Bugun bunday hududlarning umumiy maydoni qariyb 700 ming gektarga yetdi.

Prezident Shavkat Mirziyoevning tashabbusi bilan 2017-2021yillarda Orolbo'yi mintaqasini rivojlantirish Davlat dasturi qabul qilindi. Moliya vazirligi huzurida Orolbo'yi mintaqasini rivojlantirish jamg'armasi tuzildi va unga 200 milliard so'mdan ortiq mablag' yo'naltirildi. Hozirda ushbu mablag'lar hisobidan amaliy ishlar qilinmoqda. Xususan, Qoraqalpog'iston Respublikasi va Xorazm viloyati aholisining suv ta'minoti, turmush sharoitini yaxshilashga ko'maklashilmoqda.

Davlatimiz rahbari Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida Orol dengizining qurishi bilan bog'liq oqibatlarni bartaraf etish xalqaro miqyosdagi sa'y-harakatlarni faol birlashtirish, BMT tomonidan Orol fojiasidan jabr ko'rgan aholiga amaliy yordam ko'rsatish bo'yicha 2017 yil qabul qilingan maxsus dastur to'liq amalga oshirilishi masalasiga jahon hamjamiyati e'tiborini qaratgan edi.

Qoraqalpog'iston Respublikasi Orol dengizi inqirozi va uning atrofidagi ekologik muammolar bilan duch keladigan asosiy hududlardan biri hisoblanadi. O'zbekiston hukumati Qoraqalpog'istonning ekologik muammolarini hal qilishga qaratilgan qator chora-tadbirlarni amalga oshirmoqda. Orolbo'yi mintaqasidagi ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda maxsus dasturlar amalga oshirilmoqda.

6. Huquqiy kafolatlar

Qoraqalpog‘iston Respublikasining O‘zbekiston tarkibidagi huquqiy maqomi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mustahkamlangan bo‘lib, uning huquqiy mustaqilligi va O‘zbekiston tarkibidagi o‘rni huquqiy kafolatlar bilan ta‘minlangan. Konstitutsiyada Qoraqalpog‘iston Respublikasi xalqining referendum orqali o‘z taqdirini belgilash huquqi belgilangan.

Qoraqalpog‘iston Respublikasi O‘zbekiston tarkibida alohida ma‘muriy-hududiy maqomga ega bo‘lib, u o‘zining milliy, madaniy va ijtimoiy manfaatlarini himoya qilish va rivojlantirish huquqiga ega. Respublika O‘zbekistonning ajralmas qismi bo‘lib, uning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy hayotida muhim o‘rin tutadi. Qoraqalpog‘istonning huquqiy maqomi uning O‘zbekiston bilan hamkorlikda rivojlanishi, barqarorligi va xalq farovonligini ta‘minlashga qaratilgan.

Mustaqillik yillarida Qoraqalpog‘istonda amalga oshirilgan islohotlarning ahamiyati

Mustaqillik yillarida Qoraqalpog‘iston Respublikasida amalga oshirilgan islohotlar hududning iqtisodiy, ijtimoiy, ekologik va madaniy rivojlanishiga katta ta‘sir ko‘rsatdi. Bu islohotlar Qoraqalpog‘istonning rivojlanishiga yordam berib, uning aholisi uchun turmush sharoitlarini yaxshilashga qaratilgan. Quyida ushbu islohotlarning asosiy ahamiyati va natijalari keltirilgan:

1. Iqtisodiy rivojlanish va sarmoyalarni jalb qilish

Iqtisodiy rivojlanish Qoraqalpog‘iston uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Mustaqillik yillarida qishloq xo‘jaligi, sanoat va savdo sohalarida qator islohotlar amalga oshirildi:

- Qishloq xo‘jaligini rivojlantirish: Qishloq xo‘jaligi Qoraqalpog‘istonning asosiy iqtisodiy sektorlaridan biri bo‘lib, mustaqillik yillarida qator islohotlar va yangi texnologiyalar joriy qilindi. Xususan, paxta, g‘alla va poliz mahsulotlarini yetishtirishda ilg‘or agrotexnologiyalar qo‘llanildi.

- Sanoat sohasini qo‘llab-quvvatlash: Sanoatda yangi korxonalar ochilib, mahalliy mahsulotlar ishlab chiqarishga e‘tibor qaratildi. Qoraqalpog‘istonda oziq-ovqat, tekstil

va qurilish materiallari ishlab chiqarish sohalarida investitsiyalarni jalb qilish imkoniyatlari kengaytirildi.

- Erkin iqtisodiy zonalar: Qoraqalpog‘istonda erkin iqtisodiy zonalar tashkil etilgan bo‘lib, bu hududlarga xorijiy sarmoya jalb qilish va yangi ish o‘rinlari yaratish imkoniyatini berdi.

2. Ijtimoiy sohadagi rivojlanish va aholini qo‘llab-quvvatlash

Ijtimoiy islohotlar Qoraqalpog‘istonda aholi turmush darajasini oshirish, ta‘lim va sog‘liqni saqlash tizimini rivojlantirishga qaratilgan:

- Ta‘limni rivojlantirish: Qoraqalpog‘istonda yangi maktablar, kollejlari va oliy ta‘lim muassasalari qurildi. Ta‘lim sohasida amalga oshirilgan islohotlar orqali zamonaviy ta‘lim tizimi yaratildi, yoshlarga kasbiy bilim va ko‘nikmalar berishga qaratilgan dasturlar amalga oshirildi.

- Sog‘liqni saqlashni yaxshilash: Yangi tibbiyot muassasalari qurildi va mavjud shifoxonalar modernizatsiya qilindi. Shuningdek, tibbiy xizmat sifatini oshirish, dorixona va tibbiyot xodimlari bilan ta‘minlash orqali aholi salomatligi yaxshilandi.

- Aholini ijtimoiy himoya qilish: Kam ta‘minlangan oilalarga yordam ko‘rsatish, ijtimoiy uy-joy bilan ta‘minlash dasturlari va nogironlar uchun shart-sharoitlarni yaxshilash bo‘yicha choralar amalga oshirildi.

3. Ekologik muammolarni hal etish

Orol dengizi inqirozi va uning oqibatlari Qoraqalpog‘iston aholisi uchun jiddiy ekologik muammolarni keltirib chiqargan. Mustaqillik yillarida atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik barqarorlikni ta‘minlash borasida qator islohotlar amalga oshirildi:

- Orolbo‘yi mintaqasini qo‘llab-quvvatlash: Orolbo‘yi mintaqasida ekologik barqarorlikni ta‘minlash maqsadida maxsus dasturlar va xalqaro loyihalar amalga oshirildi. Buning natijasida ekologik vaziyatni yaxshilash va aholi uchun qulay turmush sharoitlarini yaratish bo‘yicha choralar ko‘rildi.

- Xalqaro hamkorlik: Orol dengizi muammosini hal qilish uchun BMT, Jahon banki va boshqa xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda qo‘shma loyihalar amalga

oshirilmoqda. Bu hamkorlik Orolbo‘yi mintaqasini tiklash, turli ekologik va ijtimoiy dasturlarni amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etdi.

4. Madaniy merosni saqlash va rivojlantirish

Qoraqalpog‘istonda amalga oshirilgan madaniy islohotlar hududning boy madaniy merosini saqlash va rivojlantirishga yo‘naltirilgan:

- Madaniy obyektlarni tiklash: Qoraqalpog‘istondagi tarixiy va madaniy obyektlarni tiklash va saqlash bo‘yicha qator loyihalar amalga oshirildi. Bu hududdagi madaniy merosni kelajak avlodlarga yetkazish va turizmni rivojlantirishga yordam bermoqda.

- Qoraqalpoq tili va madaniyatini rivojlantirish: Qoraqalpoq tilida ta’lim, ommaviy axborot vositalari va madaniy tadbirlar tashkil etilib, milliy madaniyat va tilni saqlashga qaratilgan qo‘llab-quvvatlash ishlari olib borildi.

5. Turizm sohasini rivojlantirish

Qoraqalpog‘istonda turizmning yangi manbalari aniqlanib, ushbu hududni xalqaro va mahalliy turistlar uchun qiziqarli qilish yo‘nalishida islohotlar amalga oshirilmoqda:

- Ekologik turizm: Orol dengizi va uning atrofidagi ekoturizm imkoniyatlari kengaytirilmoqda. Bu mintaqadagi ekologik vaziyatni yaxshilashga qaratilgan sa’y-harakatlar bilan bir qatorda, hududni ekoturizm yo‘nalishi bo‘yicha rivojlantirishga yordam bermoqda.

- Madaniy va tarixiy turizm: Qoraqalpog‘istonda tarixiy obyektlar va madaniy meros yodgorliklari turistlarni jalb qilishda katta ahamiyat kasb etmoqda. Madaniy obyektlarni tiklash va xizmatlar sifatini yaxshilash orqali hududga keluvchi turistlar soni ortishiga hissa qo‘shilmoqda.

6. Bandlikni oshirish va yangi ish o‘rinlarini yaratish

Ijtimoiy va iqtisodiy islohotlar orqali Qoraqalpog‘istonda yangi ish o‘rinlarini yaratishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda:

- Kichik va o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlash: Kichik va o‘rta biznesni rivojlantirish va tadbirkorlik faoliyati uchun qulay shart-sharoitlar yaratish orqali yangi ish o‘rinlari tashkil qilinmoqda.

- Tadbirkorlikni rag'batlantirish: Tadbirkorlik va sarmoyaviy faollikni oshirish maqsadida soliq va kredit imtiyozlari berilmoqda, bu esa yangi korxonalar ochilishi va ish o'rinlarini ko'paytirishga yordam beradi.

Mustaqillik yillarida Qoraqalpog'iston Respublikasida amalga oshirilgan islohotlar hududning barqaror rivojlanishiga, ekologik muammolarni hal qilishga, ijtimoiy sharoitlarni yaxshilashga va milliy madaniyatni saqlashga katta hissa qo'shdi. O'zbekiston hukumati va xalqaro hamkorlar ko'magida amalga oshirilgan ushbu islohotlar natijasida Qoraqalpog'iston aholisi uchun zamonaviy va barqaror turmush sharoitlari yaratildi. Islohotlar natijasida hududning iqtisodiy salohiyati oshib, kelajakda Qoraqalpog'istonning rivojlangan hududlar qatoriga kirishiga zamin yaratilmoqda.

Qoraqalpog'istonning siyosiy-huquqiy maqomi

Qoraqalpog'iston Respublikasining O'zbekiston tarkibidagi siyosiy-huquqiy maqomi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlar bilan belgilab berilgan. Qoraqalpog'iston Respublikasi o'zining siyosiy-huquqiy maqomi bilan O'zbekiston tarkibida alohida ma'muriy-hududiy birlik sifatida faoliyat yuritadi. Uning maqomi quyidagi jihatlar orqali namoyon bo'ladi:

1. O'zbekiston tarkibidagi alohida ma'muriy-hududiy birlik

Qoraqalpog'iston Respublikasi O'zbekiston Respublikasi tarkibidagi alohida ma'muriy-hududiy birlik sifatida o'ziga xos huquqiy maqomga ega. O'zbekiston Konstitutsiyasida Qoraqalpog'iston Respublikasi alohida ma'muriy birlik sifatida belgilangan va uning o'ziga xos boshqaruv tizimiga egaligi kafolatlangan.

2. Davlat suvereniteti va O'zbekiston bilan munosabatlar

Qoraqalpog'iston Respublikasi davlat suverenitetiga ega bo'lib, bu huquqi qonunan kafolatlangan. Respublika O'zbekiston Respublikasi tarkibida bo'lib, uning suvereniteti Konstitutsiya bilan himoya qilinadi. Qoraqalpog'istonning siyosiy-huquqiy maqomi uning O'zbekiston Respublikasi tarkibida o'z taqdirini belgilash huquqini saqlab qolishini ko'zda tutadi. Qoraqalpog'iston Respublikasi

Konstitutsiyasida qayd etilganidek, respublika xalqining O‘zbekistondan chiqish yoki qolish masalasida o‘z taqdirini belgilash huquqi bor.

3. Qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati

Qoraqalpog‘iston Respublikasida qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati amalda bo‘lib, bu hokimiyatlar Qoraqalpog‘iston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlari asosida ishlaydi:

- *Qonun chiqaruvchi hokimiyat:* Qoraqalpog‘iston Respublikasida qonun chiqaruvchi hokimiyat Jo‘qorg‘i Kenges (parlament) orqali amalga oshiriladi. Jo‘qorg‘i Kenges mahalliy qonunlar qabul qilish va respublikadagi muhim siyosiy qarorlarni qabul qilishda ishtirok etadi.

- *Ijro etuvchi hokimiyat:* Qoraqalpog‘iston Respublikasining ijro etuvchi hokimiyati Vazirlar Kengashi tomonidan boshqariladi. U respublikada ijro etuvchi qarorlarni amalga oshirish, iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishga qaratilgan dasturlarni boshqarishga mas‘ul.

- *Sud hokimiyati:* Qoraqalpog‘iston Respublikasida sud tizimi mustaqil bo‘lib, sudlar respublika qonunlariga hamda O‘zbekiston Respublikasi qonunlariga muvofiq ishlaydi.

4. Qoraqalpog‘iston Konstitutsiyasi va qonunlari

Qoraqalpog‘iston Respublikasi o‘z Konstitutsiyasi va qonunlariga ega bo‘lib, ular asosida respublikadagi boshqaruv tizimi va huquqiy munosabatlar amalga oshiriladi. Qoraqalpog‘iston Konstitutsiyasi Qoraqalpog‘iston xalqining davlat tuzilishi, qonun ustuvorligi va davlat boshqaruvi masalalaridagi huquqlarini belgilab beradi.

5. Milliy madaniyat, til va an‘analarni himoya qilish

Qoraqalpog‘iston Respublikasi o‘z milliy madaniyati, tili va an‘analarini saqlash va rivojlantirish huquqiga ega. Qoraqalpog‘istonda Qoraqalpoq tili davlat tili maqomiga ega bo‘lib, davlat boshqaruvi va hujjat almashinuvi Qoraqalpoq tilida ham amalga oshiriladi. Madaniy va milliy an‘analarni saqlash va himoya qilish qonunan kafolatlangan.

6. Respublika byudjeti va iqtisodiy mustaqillik

Qoraqalpog‘iston Respublikasi o‘z budjetiga ega bo‘lib, iqtisodiy mustaqillikka ega. Byudjetning shakllanishi va boshqarilishi Qoraqalpog‘iston Respublikasining ichki siyosatiga ko‘ra amalga oshiriladi. Respublika o‘z iqtisodiy rivojlanishiga qaratilgan dasturlar, qonunlar va siyosatni joriy qilish huquqiga ega.

7. Ekologik muammolarni hal qilishda alohida o‘rin

Qoraqalpog‘iston Respublikasi Orol dengizi inqirozi va boshqa ekologik muammolarga duch keladigan asosiy hududlardan biri hisoblanadi. Respublika Orolbo‘yi mintaqasidagi ekologik barqarorlikni ta‘minlash uchun O‘zbekiston hukumati va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda bir qator ekologik dastur va loyihalarni amalga oshirib kelmoqda.

Qoraqalpog‘iston Respublikasining O‘zbekiston tarkibidagi siyosiy-huquqiy maqomi uning mustaqil qonunchilik, ijro etuvchi va sud hokimiyatlariga egaligi, milliy madaniyat, til va an‘analarni saqlash hamda rivojlantirish huquqi bilan belgilangan. Respublika o‘zining qonunlari va Konstitutsiyasiga ega bo‘lib, O‘zbekistonning ajralmas qismi hisoblanadi. Qoraqalpog‘istonning bu siyosiy-huquqiy maqomi uning O‘zbekiston bilan o‘zaro manfaatli hamkorlikda rivojlanishiga, aholi manfaatlarini himoya qilishga va hududning barqarorligini ta‘minlashga xizmat qiladi.

IQTISODIY TARAQIYOT	Qoraqalpog‘iston Respublikasida iqtisodiyotning turli tarmoqlarini rivojlantirish	Ishlab chiqarish va xizmatlar sektorlarini rivojlantirish	Iqtisodiyotda xususiy sektorning rolisini kuchaytirish
	Mustaqillik yillarida Qoraqalpog‘iston Respublikasi iqtisodiyotining barcha sohalari rivojlantirishga e‘tibor qaratildi. Bu sohada turli sohalarda investitsiyalarni jalb qilish, xorijiy hamkorlikni kengaytirish, yangi ish o‘rinlari yaratish va aholi turmush darajasini oshirishga qaratilgan siyosat amalga oshirildi. Qoraqalpog‘iston Respublikasining tabiiy boyliklari, jumladan, qoraqumda boy neft va gaz konlari mavjud bo‘lib, iqtisodiyotning rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi.	Qoraqalpog‘iston Respublikasida sanoat, qishloq xo‘jaligi, qurilish va xizmatlar sohalari rivojlanib bormoqda. Bu sohalarda zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va kadrlarni tayyorlashga katta e‘tibor qaratilmoqda. Mamlakatda iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi uchun sanoat va qishloq xo‘jaligini modernizatsiya qilish, xizmatlar sohasini rivojlantirish va investitsiyalarni jalb qilish muhim ahamiyatga ega. Qoraqalpog‘iston Respublikasining tabiiy boyliklari, jumladan, qoraqumda boy neft va gaz konlari mavjud bo‘lib, iqtisodiyotning rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi.	Mustaqillik yillarida Qoraqalpog‘iston Respublikasida xususiy sektorning iqtisodiyotdagi roli kuchayib bormoqda. Bu sohada xususiy korxonalarni qo‘llab-quvvatlash, biznesni rivojlantirish va investitsiyalarni jalb qilishga qaratilgan siyosat amalga oshirilmoqda. Xususiy sektorning rivojlanishi iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishga, ish o‘rinlari yaratishga va aholi turmush darajasini oshirishga yordam beradi.

Iqtisodiy rivojlanish va sanoat islohotlari

O'zbekistonda iqtisodiy rivojlanish va sanoat islohotlari mustaqillik yillarida mamlakat iqtisodiyotini diversifikatsiya qilish, innovatsiyalarni joriy qilish va raqobatbardoshlikni oshirish maqsadida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlardan biridir. Bu islohotlar nafaqat milliy iqtisodiyotni rivojlantirish, balki eksport hajmini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va xalqaro sarmoyalarni jalb qilishni maqsad qiladi. Quyida iqtisodiy rivojlanish va sanoat sohasida amalga oshirilayotgan asosiy islohotlar va ularning ahamiyati keltirilgan:

1. Sanoatni diversifikatsiya qilish

O'zbekiston iqtisodiyoti uzoq vaqt mobaynida asosan qishloq xo'jaligiga yo'naltirilgan edi. Mustaqillikdan keyin sanoatni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilib, iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishga harakat qilinmoqda:

- *Texnologik yangilanish va modernizatsiya*: Eskirgan sanoat korxonalari zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlanmoqda, yangi ishlab chiqarish liniyalari ochilmoqda.

- *Sanoat sektorlari rivoji*: To'qimachilik, avtomobilsozlik, kimyo sanoati, elektrotexnika va qurilish materiallari ishlab chiqarish sohalarida investitsiyalar jalb qilinmoqda. Bu sohalar iqtisodiyotga yangi sarmoyalarni jalb qilishga, yangi ish o'rinlari yaratishga yordam bermoqda.

2. Erkin iqtisodiy zonalar (EIZ) va maxsus industrial zonalar

Erkin iqtisodiy zonalar va maxsus industrial zonalar (Miz) tashkil etilishi investitsiyalarni jalb qilishda muhim ahamiyatga ega. Bu zonalarda xorijiy sarmoyadorlar uchun qulay shart-sharoitlar yaratilgan:

- *Soliq va bojxona imtiyozlari*: Erkin iqtisodiy zonalarda xorijiy sarmoyadorlar uchun turli imtiyozlar, jumladan, soliq va bojxona to'lovlarida yengilliklar berilmoqda.

- *Texnologik va logistik qo'llab-quvvatlash*: Industrial zonalarda zamonaviy infratuzilmalar yaratilgan bo'lib, bu sarmoyadorlarga qulay ishlab chiqarish sharoitlarini ta'minlaydi.

3. Eksport salohiyatini oshirish

Eksport hajmini oshirish va milliy mahsulotlarni xalqaro bozorlarda targ'ib qilish iqtisodiy rivojlanishning muhim jihati hisoblanadi:

- *To'qimachilik va oziq-ovqat sanoatida eksport:* O'zbekistonning paxta, ipak, to'qimachilik va oziq-ovqat mahsulotlari eksport salohiyatiga ega. Bu sohalarga investitsiyalar kiritilishi mahsulotlar sifatini oshirish va ularni xalqaro bozorlarda tanitishga yordam bermoqda.

- *Eksport qo'llab-quvvatlash va yengilliklar:* Eksportchilarga maxsus kredit va soliq imtiyozlari taqdim etilib, ularning xalqaro savdo aloqalarini kengaytirishga yordam bermoqda.

4. Qishloq xo'jaligini sanoatlashtirish va agrar islohotlar

Qishloq xo'jaligi iqtisodiyotning muhim tarmog'i bo'lib, uni sanoatlashtirish va agrar islohotlar orqali mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga e'tibor berilmoqda:

- *Agrosanoat klasteri yaratish:* Qishloq xo'jaligida agrosanoat klasterlari tashkil etilib, mahsulot ishlab chiqarish, qayta ishlash va eksport qilish jarayonlari takomillashtirilmoqda.

- *Suv tejamkor texnologiyalarni joriy qilish:* Qishloq xo'jaligida suv tejamkor texnologiyalar, ya'ni tomchilatib sug'orish tizimlari joriy qilinmoqda, bu resurslardan samarali foydalanishga yordam beradi.

5. Xorijiy sarmoyalarni jalb qilish va investitsiya muhitini yaxshilash

O'zbekistonda xorijiy sarmoyalarni jalb qilishga qaratilgan bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayon sarmoyaviy muhitni yaxshilash va sarmoyadorlar uchun qulay shart-sharoitlar yaratishga qaratilgan:

- *Investitsiya himoyasini kuchaytirish:* Xorijiy sarmoyadorlarning huquqiy manfaatlarini himoya qilish uchun qonunchilik takomillashtirildi va kafolatlar berilmoqda.

- *O'zbekistonning investitsiya jozibadorligini oshirish:* Xorijiy kompaniyalar uchun turli imtiyozlar va rag'batlantiruvchi chora-tadbirlar joriy qilinib, ularni O'zbekistonga sarmoya kiritishga qiziqtirishga yo'naltirilgan.

6. Energetika va qayta tiklanuvchi manbalarni rivojlantirish

Energetika sanoat rivoji uchun muhim infratuzilma bo‘lib, O‘zbekistonda qayta tiklanuvchi energiya manbalarini joriy qilishga katta e‘tibor qaratilmoqda:

- *Quyosh va shamol energiyasi loyihalari*: Quyosh va shamol elektr stansiyalari qurilishi bo‘yicha investitsiyalarni jalb qilishga va yangi loyihalarni amalga oshirishga qaratilgan dasturlar joriy qilinmoqda.

- *Energiya samaradorligini oshirish*: Ishlab chiqarish korxonalarida energiyani tejash texnologiyalarini joriy qilish, bu esa umumiy ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishga yordam beradi.

7. Raqamli transformatsiya va innovatsiyalarni joriy qilish

O‘zbekiston sanoatda raqamli texnologiyalar va innovatsiyalarni joriy qilish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga harakat qilmoqda:

- *Raqamli iqtisodiyot*: Axborot texnologiyalari va raqamli iqtisodiyot sanoatni modernizatsiya qilish va ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirishda muhim ahamiyatga ega.

- *Innovatsion klasterlar va startaplar*: Innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash uchun maxsus klasterlar va startaplar tashkil etilmoqda. Bu yo‘nalishda yangi ixtirolarni joriy qilish va zamonaviy texnologiyalarni sanoatga kiritishga yordam bermoqda.

8. Transport va logistika infratuzilmasini rivojlantirish

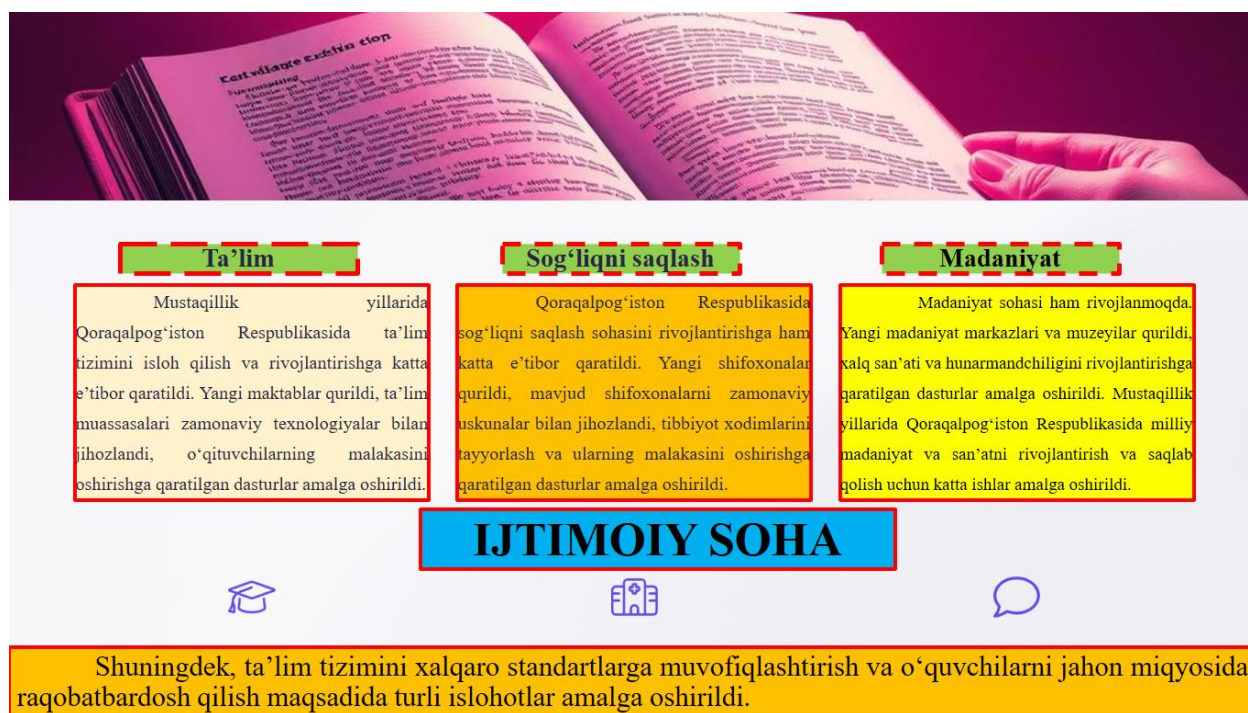
Sanoat mahsulotlarini tashish va eksportni ta‘minlashda transport va logistika infratuzilmasining rivojlanishi muhim ahamiyatga ega:

- *Temir yo‘l va avtomobil yo‘llarini rivojlantirish*: O‘zbekiston yirik transport loyihalari, jumladan, yangi temir yo‘l va avtomobil yo‘llari qurilishi orqali sanoat mahsulotlarini tashish samaradorligini oshirishga intiladi.

- *Logistika markazlari va omborxonalar*: Yangi logistika markazlari va zamonaviy omborxonalar qurilishi eksport jarayonini osonlashtirish va savdo hajmini oshirishga yordam beradi.

O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy va sanoat islohotlari mamlakatning barqaror iqtisodiy o‘sishi, yangi ish o‘rinlari yaratilishi va xalqaro bozorlarda raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan. Bu islohotlar orqali sanoatni

diversifikatsiya qilish, investitsiyalarni jalb qilish, eksport salohiyatini oshirish va innovatsiyalarni joriy qilish kabi ko‘plab muhim natijalarga erishilmoqda. Iqtisodiy rivojlanish va sanoat islohotlari O‘zbekistonning global iqtisodiyotda o‘rnini mustahkamlab, mamlakatni xalqaro sarmoyadorlar uchun jozibador va raqobatbardosh davlatga aylantirmoqda.

Mustaqillik yillarida O‘zbekiston ijtimoiy sohada keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirib, aholi farovonligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni joriy qildi. Bu o‘zgarishlar ta’lim, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy himoya, uy-joy va aholi farovonligini yaxshilash yo‘nalishlarini o‘z ichiga olgan. Quyida ijtimoiy sohadagi asosiy o‘zgarishlar va ularning ahamiyati haqida ma’lumot berilgan.

1. Ta’lim sohasini rivojlantirish

Ta’lim sohasida amalga oshirilgan islohotlar yoshlarga yuqori sifatli ta’lim berish va zamonaviy bilimlar bilan ta’minlashga qaratilgan:

- *Maktabgacha ta’lim:* Maktabgacha ta’lim muassasalari soni va sifatini oshirishga katta e’tibor qaratildi. Har bir bolaning maktabga tayyorgarlik ko‘rishi uchun imkoniyatlar kengaytirildi.

- *Umumiy o'rta ta'lim*: Maktablar uchun zamonaviy o'quv rejalari va o'quv materiallari yaratildi, yangi maktablar qurilib, mavjudlari ta'mirlandi. Barcha bolalarning ta'limga teng huquqqa ega bo'lishi ta'minlanmoqda.

- *Oliy ta'lim*: O'zbekistonda oliy ta'lim muassasalari soni oshirildi, chet el universitetlari bilan hamkorlik kengaytirilib, zamonaviy yo'nalishlarda ta'lim olish imkoniyatlari yaratildi. Onlayn ta'lim va kredit-modul tizimi joriy qilindi.

2. Sog'liqni saqlash tizimini yaxshilash

Sog'liqni saqlash sohasidagi islohotlar aholiga ko'rsatilayotgan tibbiy xizmat sifatini oshirishga va sog'lom turmush tarzini targ'ib qilishga qaratilgan:

- *Tibbiy muassasalarni modernizatsiya qilish*: Yangi shifoxonalar, klinikalar va tibbiyot markazlari qurilib, zamonaviy uskunalar bilan jihozlandi. Mavjud tibbiyot muassasalarida qurol-aslaha va xizmatlarni yaxshilash ishlari amalga oshirildi.

- *Qishloq shifokorlik punktlari*: Qishloq hududlarida tibbiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini yaxshilash uchun qishloq shifokorlik punktlari tashkil etildi va ular zarur uskunalar bilan ta'minlandi.

- *Sog'liqni saqlash sohasida kadrlar tayyorlash*: Tibbiyot xodimlarini tayyorlash va ularning malakasini oshirish dasturlari amalga oshirilmoqda. Xorijiy mamlakatlarda tibbiyot xodimlarining malakasini oshirish imkoniyatlari kengaytirildi.

3. Ijtimoiy himoyani kuchaytirish

Aholining kam ta'minlangan qatlamlarini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, nogironlar va yolg'iz kishilarga ko'mak berish borasida qator islohotlar amalga oshirilmoqda:

- *Yordam dasturlari*: Kam ta'minlangan oilalar va nogironlar uchun davlat tomonidan turli yordam dasturlari amalga oshirilib, ularni iqtisodiy jihatdan qo'llab-quvvatlash choralari ko'rilmoqda.

- *Ijtimoiy nafaqalar*: Keksa yoshdagi va yolg'iz fuqarolarga ijtimoiy nafaqalar berilishi ta'minlandi. Bunda ularga barqaror daromad manbai yaratish maqsadida maxsus dasturlar ishlab chiqildi.

- *Ayollar va bolalarni qo'llab-quvvatlash*: Ayollar va bolalarni ijtimoiy himoya qilishga yo'naltirilgan dasturlar orqali kam ta'minlangan ayollar va bolalarga moddiy yordam ko'rsatish ishlari amalga oshirilmoqda.

4. Uy-joy qurilishi va aholini uy-joy bilan ta'minlash

Aholi uchun qulay uy-joy qurilishi va ularni uy-joy bilan ta'minlash borasida ham bir qator islohotlar amalga oshirildi:

- *Arzon uy-joylar qurilishi*: Kam ta'minlangan oilalar uchun arzon uy-joylar qurish dasturi yo'lga qo'yildi. Bu dastur orqali aholiga qulay shartlar asosida uy-joy sotib olish imkoniyati yaratildi.

- *Qishloq hududlarida uy-joy qurilishi*: Qishloq hududlarida zamonaviy turar-joy majmualari qurilib, qishloq aholisini uy-joy bilan ta'minlash darajasi oshirildi.

- *Ipoteka kreditlari*: Ipoteka kreditlari orqali aholining uy-joy sotib olishini qo'llab-quvvatlash uchun maxsus dasturlar amalga oshirildi.

5. Ayollar va yoshlarni qo'llab-quvvatlash

Ayollar va yoshlar aholining ijtimoiy himoya talab qiluvchi asosiy qatlamlaridan biri hisoblanadi. Shu sababli, ularni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan islohotlar katta ahamiyatga ega:

- *Ayollar uchun biznes dasturlari*: Ayollarning iqtisodiy faolligini oshirish va tadbirkorlik bilan shug'ullanishi uchun maxsus dasturlar ishlab chiqildi. Bunda ularga imtiyozli kreditlar va o'quv kurslari tashkil qilindi.

- *Yoshlar uchun ta'lim va tadbirkorlik imkoniyatlari*: Yoshlar uchun o'quv markazlari, sport va madaniy markazlar tashkil qilinib, ularning malakasini oshirish va tadbirkorlik faoliyatiga kirishishlari qo'llab-quvvatlanmoqda.

- *Ayollar va yoshlarning huquqiy himoyasi*: Ayollar va yoshlar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan qonunlar va dasturlar orqali ularning huquqiy himoyasi ta'minlanmoqda.

6. Xizmatlar va infratuzilmani rivojlantirish

Aholining turmush darajasini oshirish va qulay sharoitlar yaratish maqsadida xizmatlar sohasi va infratuzilmani rivojlantirishga katta e'tibor qaratildi:

- *Transport va kommunikatsiya xizmatlari*: Qulay transport tizimi va zamonaviy aloqa xizmatlari yaratilib, qishloq va shahar hududlarini bog'lovchi infratuzilmalar takomillashtirildi.

- *Kommunal xizmatlar*: Suv, elektr energiyasi, gaz va boshqa kommunal xizmatlar sifatini yaxshilash orqali aholi turmush darajasini oshirishga yo'naltirilgan tadbirlar amalga oshirilmoqda.

- *Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT)*: Internet va aloqa xizmatlari rivojlantirilib, elektron hukumat tizimi orqali davlat xizmatlari ko'rsatish tartibi takomillashtirildi.

7. Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish

Aholining sog'lig'i va farovonligi ekologik barqarorlik bilan chambarchas bog'liq. Shuning uchun ekologiyani muhofaza qilish va atrof-muhitni asrash borasida ham muhim islohotlar amalga oshirilmoqda:

- *Orolbo'yi mintaqasida ekologik barqarorlikni ta'minlash*: Orol dengizi inqirozi oqibatlarini kamaytirish va mintaqada ekologik muvozanatni tiklash bo'yicha dasturlar amalga oshirilmoqda.

- *Qayta tiklanuvchi energiya manbalarini joriy qilish*: Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, suv va yer resurslarini tejash choralari ekologik barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan.

O'zbekistondagi ijtimoiy sohadagi o'zgarishlar aholi turmush darajasini oshirish, ijtimoiy himoyani kuchaytirish va sifatli ta'lim, sog'liqni saqlash, uy-joy bilan ta'minlash kabi muhim yo'nalishlarda islohotlar orqali yangi imkoniyatlar yaratishga qaratilgan. Bu islohotlar mamlakatning barqaror rivojlanishiga va aholi farovonligining yaxshilanishiga yordam beradi. Ijtimoiy sohadagi ushbu o'zgarishlar natijasida O'zbekiston aholisining ijtimoiy himoyasi va iqtisodiy barqarorligi mustahkamlanmoqda.

Madaniy tiklanish va milliy qadriyatlarni saqlash

Qoraqalpog'iston Respublikasida madaniy tiklanish va milliy qadriyatlarni saqlash masalalariga katta e'tibor qaratilmoqda. Qoraqalpog' xalqi o'zining boy tarixiy merosi, madaniyati va milliy an'analarini asrab-avaylashga intilib, mustaqillik yillarida milliy qadriyatlarni tiklash va kelajak avlodga yetkazish borasida qator ishlar amalga oshirdi. Quyida Qoraqalpog'istonda madaniy tiklanish va milliy qadriyatlarni saqlash borasida olib borilayotgan asosiy ishlar keltirilgan.

1. Milliy madaniyatni tiklash va rivojlantirish

Qoraqalpog‘istonda milliy madaniyatni tiklash va rivojlantirish bo‘yicha bir qator loyihalar amalga oshirilmoqda:

- *Madaniy merosni muhofaza qilish*: Qoraqalpog‘istonda tarixiy va madaniy obyektlar restavratsiya qilinmoqda. Bunda qadimiy yodgorliklar, qoraqalpoq xalqining tarixi va madaniyati bilan bog‘liq joylar tiklanmoqda.

- *Folklor va an‘anaviy san‘atni qo‘llab-quvvatlash*: Qoraqalpog‘istonda folklor va an‘anaviy san‘at keng tarqalgan. Mustaqillik yillarida qoraqalpoq xalq musiqasi, raqslari va xalq san‘ati jonlantirilib, ularni qo‘llab-quvvatlash maqsadida bir qator tadbirlar o‘tkazilmoqda.

- *Festivallar va madaniy tadbirlar*: Milliy madaniyatni asrab-avaylash va keng targ‘ib qilish maqsadida qoraqalpoq milliy bayramlari va festivallari o‘tkaziladi. Masalan, Navro‘z bayrami va boshqa milliy bayramlar keng miqyosda nishonlanadi.

2. Qoraqalpoq tilini saqlash va rivojlantirish

Qoraqalpog‘istonda milliy tilni rivojlantirish va saqlashga katta ahamiyat qaratilmoqda:

- *Qoraqalpoq tili davlat tili sifatida*: Qoraqalpoq tili Qoraqalpog‘iston Respublikasida davlat tili sifatida qo‘llanilib, barcha rasmiy hujjatlar va ta‘lim jarayonlari qoraqalpoq tilida olib boriladi.

- *Tilni boyitish va o‘quv qo‘llanmalar yaratish*: Qoraqalpoq tilining boyligi va ma‘naviy qadriyatini saqlash uchun turli o‘quv materiallari, lug‘atlar va qo‘llanmalar yaratilishiga katta e‘tibor qaratilmoqda.

- *Milliy adabiyot va tilshunoslikni rivojlantirish*: Qoraqalpoq tilida adabiy asarlar va tilshunoslik tadqiqotlari ko‘paytirilmoqda. Milliy qadriyatlarni yorituvchi asarlar va qoraqalpoq tilini o‘rganishga qaratilgan ilmiy ishlar amalga oshirilmoqda.

3. Qoraqalpoq milliy qadriyatlarini saqlash va targ‘ib qilish

Qoraqalpog‘istonda milliy qadriyatlar va urf-odatlarini saqlash va ularni yosh avlodga yetkazishga katta e‘tibor qaratilmoqda:

- *O'quv dasturlariga milliy qadriyatlarni kiritish*: Qoraqalpog'istondagi maktab va oliy ta'lim muassasalarida milliy qadriyatlar, an'analar va qoraqalpoq xalqining tarixi bo'yicha alohida fanlar o'qitiladi.

- *Ommaviy axborot vositalarida milliy qadriyatlarni yoritish*: Televideniye va radio orqali qoraqalpoq xalqining urf-odatlarini, qadriyatlari va madaniyati targ'ib qilinadi. Bu milliy an'analarni saqlash va ularni yoshlar orasida ommalashtirishga yordam beradi.

- *Muzeylar va madaniy obyektlarni rivojlantirish*: Qoraqalpog'istonda milliy qadriyatlar bilan bog'liq muzeylar, madaniyat uylari va galereyalar tashkil etilib, ular orqali yoshlar milliy madaniyat va qadriyatlar bilan tanishadilar.

4. Qoraqalpoq xalq amaliy san'atini qo'llab-quvvatlash

Qoraqalpog'istonda xalq amaliy san'ati, xususan, qo'l mehnati orqali yaratilgan asarlar milliy madaniyatning muhim qismi hisoblanadi:

- *Qo'l mehnati orqali yaratilgan asarlar*: Qoraqalpoq xalqining kuymalachi, kasbdosh, gilam to'qish va boshqa xalq amaliy san'ati turlari qayta jonlantirildi va qo'llab-quvvatlanmoqda.

- *Mahalliy mahsulotlar va hunarmandchilik*: Qoraqalpoqistonda mahalliy hunarmandchilik rivojlantirilib, ular orqali qoraqalpoq xalqining milliy naqshlari va uslublari asrab-avaylanmoqda. Bu mahsulotlar milliy qadriyatlarni saqlash va iqtisodiy rivojlanishga ham hissa qo'shadi.

5. Diniy qadriyatlarni saqlash

Diniy qadriyatlar qoraqalpoq xalqining ma'naviy hayotida muhim o'rin tutadi va ularni asrab-avaylashga qaratilgan ishlar amalga oshirilmoqda:

- *Diniy erkinlik va bag'rikenglikni qo'llab-quvvatlash*: Qoraqalpog'istonda turli din va mazhablar erkin faoliyat yuritishga haqli. Bu xalqning o'z diniy an'alarini erkin amalga oshirishi uchun sharoitlar yaratmoqda.

- *Islomiy madaniyat va diniy meros*: Qoraqalpog'istonda islom madaniyati va diniy merosga bo'lgan hurmat kuchaytirildi, masjidlar va madrasalar faoliyat yuritmoqda. Diniy qo'llanmalar va ma'naviy tarbiya bo'yicha materiallar tarqatilmoqda.

6. Turizm orqali qoraqalpoq madaniyatini tanitish

Qoraqalpog‘istonning boy madaniy merosini dunyoga tanitish va turizmni rivojlantirish orqali qoraqalpoq madaniyati ommalashtirilmoqda:

- *Tarixiy obyektlarni saqlash va tiklash*: Turistlar uchun qiziqarli bo‘lgan tarixiy obyektlar qayta tiklanib, ularning jozibadorligi oshirildi.

- *Ekologik va madaniy turizm*: Orolbo‘yi va boshqa tabiiy hududlarda ekoturizm rivojlantirilmoqda. Bu hududlarda milliy an‘analarni saqlash bilan bir qatorda, Qoraqalpog‘istonning ekologik va madaniy merosini ommalashtirishga ham yordam bermoqda.

Qoraqalpog‘istonda madaniy tiklanish va milliy qadriyatlarni saqlash bo‘yicha amalga oshirilayotgan ishlar qoraqalpoq xalqining boy tarixiy va madaniy merosini kelajak avlodga yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonlar xalqning o‘zligini tiklash, milliy g‘ururini saqlash va madaniy merosini dunyoga tanitishga xizmat qiladi. Qoraqalpog‘istondagi madaniy tiklanish nafaqat milliy qadriyatlarni saqlash, balki ularni zamonaviy jamiyatda qayta namoyon etish uchun ham muhimdir.

Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish

Qoraqalpog‘iston Respublikasida ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish masalalari jiddiy ahamiyatga ega, chunki bu hudud Orol dengizi inqirozining salbiy ta’sirlariga duch kelgan hududlardan biri hisoblanadi. Ekologik muammolarni hal qilish va atrof-muhitni muhofaza qilish orqali qoraqalpoq xalqining hayot sifati va sog‘lig‘ini yaxshilashga qaratilgan bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Quyida Qoraqalpog‘istonda ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish bo‘yicha olib borilayotgan asosiy ishlar keltirilgan:

1. Orol dengizi inqiroziga qarshi kurash

Orol dengizi qurishi Qoraqalpog‘iston Respublikasida atrof-muhit, aholi sog‘lig‘i va iqtisodiyotga salbiy ta’sir ko‘rsatdi. Inqirozning oqibatlarini kamaytirish va ekologik muammolarni hal qilishga qaratilgan quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda:

- *Orolbo‘yi mintaqasini ekologik barqarorlashtirish*: Orolbo‘yi hududida maxsus ekologik barqarorlik dasturlari amalga oshirilmoqda. Bu dasturlar mintaqaning ekologik muvozanatini tiklashga qaratilgan.

- *Orolbo‘yi ekologik innovatsion zonalari*: Ekologik innovatsiyalarni joriy qilish orqali mintaqada yashovchilarning turmush sifatini oshirishga qaratilgan loyihalar amalga oshirilmoqda.

- *To‘qimalar va yashil maydonlarni yaratish*: Orol dengizi qurigan tubida turli o‘simliklar ekish va yashil maydonlar yaratish orqali havo ifloslanishini kamaytirishga harakat qilinmoqda. Bu havodagi chang va tuz miqdorini kamaytirishga yordam bermoqda.

2. Xalqaro hamkorlik va qo‘shma loyihalar

Orol dengizi inqirozi va uning ekologik oqibatlarini hal qilishda xalqaro hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Qoraqalpog‘istonda ekologik barqarorlikni ta‘minlash bo‘yicha qator xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda loyihalar amalga oshirilmoqda:

- *BMT va Jahon banki bilan hamkorlik*: Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Jahon banki va boshqa xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda Orolbo‘yi mintaqasida ekologik loyihalar amalga oshirilmoqda. Bunday loyihalar atrof-muhit muhofazasiga qaratilgan yangi texnologiyalarni joriy qilishga yordam bermoqda.

- *Xalqaro ekologik fondlardan moliyaviy yordam*: Xalqaro fondlar va grantlar orqali ekologik muammolarni hal qilishda moliyaviy ko‘mak olinmoqda. Bu mablag‘lar chang va tuzlar tarqalishini kamaytirish, ichimlik suvi ta‘minotini yaxshilash kabi ekologik loyihalarga sarflanmoqda.

3. Suv resurslarini samarali boshqarish

Suv resurslarini tejash va ulardan samarali foydalanish Qoraqalpog‘istondagi ekologik muammolarni hal qilishda muhim ahamiyatga ega:

- *Suv tejamkor texnologiyalarni joriy qilish*: Qishloq xo‘jaligida suv tejamkor texnologiyalar, jumladan, tomchilatib sug‘orish tizimlari joriy qilinmoqda. Bu suv resurslaridan samarali foydalanishga yordam beradi.

- *Suv manbalarini muhofaza qilish*: Qoraqalpog‘istonda suv manbalarini ifloslanishdan himoya qilish va ularni qayta tiklash bo‘yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

4. Atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiatni saqlash

Qoraqalpog‘istonda tabiiy muhit va biologik xilma-xillikni saqlashga qaratilgan bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda:

- *Maxsus qo‘riqxonalar va tabiiy hududlar*: Qoraqalpog‘istonda tabiatni muhofaza qilish maqsadida maxsus qo‘riqxonalar va tabiiy hududlar tashkil qilingan. Bu hududlarda qo‘riqlash ishlari amalga oshirilib, noyob o‘simliklar va hayvonlarni saqlashga yordam beriladi.

- *Biologik xilma-xillikni muhofaza qilish*: Qoraqalpog‘istonning tabiiy ekotizimlarini saqlash va ulardagi biologik xilma-xillikni asrashga qaratilgan tadbirlar o‘tkazilmoqda.

5. Atrof-muhit to‘g‘risida aholini xabardor qilish va ekologik ta’lim

Ekologik madaniyatni shakllantirish va aholini atrof-muhit muhofazasiga jalb qilish maqsadida ekologik ta’lim dasturlari amalga oshirilmoqda:

- *Maktablarda ekologik fanlarni joriy qilish*: Maktab va oliy ta’lim muassasalarida ekologik fanlar va atrof-muhit muhofazasiga bag‘ishlangan darslar joriy qilindi. Bu yoshlarda ekologik madaniyat va atrof-muhitga ehtiyotkorlikni oshiradi.

- *Ekologik tadbirlar va aksiyalar*: Qoraqalpog‘istonda atrof-muhitni asrash bo‘yicha turli tadbirlar, masalan, daraxt ekish va tozalash aksiyalari o‘tkazilib, aholi bu jarayonlarda faol ishtirok etmoqda.

6. Qayta tiklanuvchi energiya manbalarini joriy qilish

Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish va ularni joriy qilish Qoraqalpog‘istonda ekologik barqarorlikni ta’minlash uchun muhim ahamiyatga ega:

- *Quyosh va shamol energiyasidan foydalanish*: Qoraqalpog‘istonda quyosh va shamol energiyasidan foydalanish bo‘yicha loyihalar amalga oshirilmoqda. Bu nafaqat ekologik barqarorlikka yordam beradi, balki hududning energetikaga bo‘lgan talabini ham qondirishi mumkin.

- *Energiya samaradorligini oshirish*: Energiya tejevchi texnologiyalarni joriy qilish orqali elektr energiyasidan tejamkorlik bilan foydalanish, ifloslanishni kamaytirishga yordam beradi.

Qoraqalpog‘iston Respublikasida ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida olib borilayotgan ishlar Orol dengizi inqirozi oqibatlarini kamaytirish, atrof-muhitni asrash va tabiiy resurslardan samarali foydalanishga yo‘naltirilgan. Mazkur islohotlar orqali aholining hayot sifatini yaxshilash va ekologik barqarorlikni ta‘minlash maqsad qilingan. Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik, innovatsiyalarni joriy qilish va ekologik ta‘lim dasturlari Qoraqalpog‘istonda atrof-muhit muhofazasiga qaratilgan muhim qadamlardan hisoblanadi.

Nazorat savollari:

1. Qoraqalpog‘iston Respublikasining O‘zbekiston tarkibidagi o‘rni va maqomi qanday?
2. Qoraqalpog‘iston Respublikasi Konstitutsiyasining asosiy tamoyillari nimalardan iborat?
3. Mustaqillik yillarida Qoraqalpog‘istonda iqtisodiyotni rivojlantirish uchun qanday choralar ko‘rilgan?
4. Qoraqalpog‘istonda sanoat va qishloq xo‘jaligini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha qanday dasturlar amalga oshirilmoqda?
5. Ijtimoiy sohada qanday islohotlar amalga oshirilgan va ularning ahamiyati nimada?
6. Qoraqalpog‘istonda madaniy merosni saqlash va rivojlantirish uchun qanday ishlar amalga oshirilmoqda?
7. Qoraqalpoq tili va adabiyotining rivojlanishiga qanday e‘tibor qaratilgan?
8. Orol dengizining qurishi Qoraqalpog‘iston uchun qanday ekologik muammolarni keltirib chiqardi?
9. Ekologik barqarorlikni ta‘minlash uchun qanday dasturlar va xalqaro hamkorlik amalga oshirilmoqda?

10. Qoraqalpog‘iston Respublikasida mustaqillik yillarida amalga oshirilgan islohotlarning O‘zbekiston uchun ahamiyati nimada?

Mavzu yuzasidan test savollari

1. Qoraqalpog‘iston Respublikasining O‘zbekiston tarkibidagi maqomi qanday?

- A) Mustaqil davlat
- B) Avtonom respublika
- C) Viloyat
- D) Faqat madaniy hudud
- *Javob:* B) Avtonom respublika

2. Qoraqalpog‘iston Respublikasi Konstitutsiyasining asosiy tamoyillaridan biri qaysi?

- A) Faqat iqtisodiy mustaqillik
- B) O‘zbekiston Respublikasi tarkibida bo‘lish
- C) Xalqaro siyosatni o‘zboshimchalik bilan belgilash
- D) Boshqa davlatlarga qo‘shilish imkoniyati
- *Javob:* B) O‘zbekiston Respublikasi tarkibida bo‘lish

3. Qoraqalpog‘istonda sanoatni rivojlantirish uchun qanday choralar ko‘rilmoqda?

- A) Barcha sanoat korxonalarini yopish
- B) Yangi sanoat va qishloq xo‘jaligi korxonalarini tashkil etish
- C) Faqat xizmat sohasini rivojlantirish
- D) Faqat tashqi sarmoyalarni cheklash
- *Javob:* B) Yangi sanoat va qishloq xo‘jaligi korxonalarini tashkil etish

4. Qoraqalpog‘istonda ijtimoiy himoya sohasida qanday dasturlar amalga oshirilmoqda?

- A) Faqat iqtisodiy yordam
- B) Kam ta‘minlangan va ehtiyojmand aholini ijtimoiy himoya qilish dasturlari
- C) Faqat yoshlar uchun ta‘lim

- D) Barcha ijtimoiy dasturlarni yopish

- *Javob:* B) Kam ta'minlangan va ehtiyojmand aholini ijtimoiy himoya qilish dasturlari

5. Qoraqalpoq xalqining madaniy merosini saqlashda asosiy e'tibor nimalarga qaratilgan?

- A) Barcha madaniy an'analarni chetga surish

- B) Madaniy muassasalarni qo'llab-quvvatlash va milliy san'atni rivojlantirish

- C) Faqat zamonaviy madaniyatni qabul qilish

- D) Milliy qadriyatlarni yopish

- *Javob:* B) Madaniy muassasalarni qo'llab-quvvatlash va milliy san'atni rivojlantirish

6. Qoraqalpoq tilini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash maqsadida qanday choralar ko'rilmoqda?

- A) Faqat rus tilida ta'lim berish

- B) Qoraqalpoq tili va adabiyotini o'qitish va rivojlantirish dasturlari

- C) Faqat xorijiy tillarni rivojlantirish

- D) Barcha tillarni yopish

- *Javob:* B) Qoraqalpoq tili va adabiyotini o'qitish va rivojlantirish dasturlari

7. Orol dengizining qurishi Qoraqalpog'istonga qanday ekologik muammolarni keltirib chiqardi?

- A) Dengiz resurslarini ko'paytirish

- B) Atrof-muhit ifloslanishi va salomatlik muammolari

- C) Faqat qishloq xo'jaligini rivojlantirish

- D) Dengiz yoqasida sanoatni rivojlantirish

- *Javob:* B) Atrof-muhit ifloslanishi va salomatlik muammolari

8. Ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun qanday dasturlar amalga oshirilmoqda?

- A) Ekologik muammolarga e'tibor berilmaslik

- B) Orolbo'yi mintaqasini tiklash va atrof-muhitni yaxshilash dasturlari

- C) Barcha qishloq xo'jaligini yopish

- D) Faqat tashqi yordamni cheklash

- *Javob:* B) Orolbo‘yi mintaqasini tiklash va atrof-muhitni yaxshilash dasturlari

9. Qoraqalpog‘istondagi iqtisodiy rivojlanish uchun qanday infratuzilmalar yaratilmoqda?

- A) Barcha infratuzilmalarni yopish

- B) Yo‘l, sanoat va qishloq xo‘jaligi infratuzilmalarini yaxshilash

- C) Faqat xorijiy sarmoyadorlarni cheklash

- D) Faqat ta‘lim infratuzilmasini rivojlantirish

- *Javob:* B) Yo‘l, sanoat va qishloq xo‘jaligi infratuzilmalarini yaxshilash

10. Qoraqalpog‘iston Respublikasida mustaqillik yillarida amalga oshirilgan islohotlarning ahamiyati nimada?

— A) Faqat Qoraqalpog‘istonning alohida rivojlanishi

— B) Qoraqalpog‘iston va O‘zbekistonning barqaror ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanishi

— C) Faqat sanoatni cheklash

— D) Barcha rivojlanishni yopish

- *Javob:* B) Qoraqalpog‘iston va O‘zbekistonning barqaror ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanishi

“MUSTAQILLIK YILLARIDA QORAQALPOG‘ISTON” MAVZUSINI O‘QITISHDA INTERFAOL METODLAR

Mustaqillik yillarida Qoraqalpog‘iston Respublikasida yuz bergan siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy o‘zgarishlar oliy ta‘lim talabalari uchun muhim o‘quv mavzulardan biridir. Ushbu mavzuni samarali o‘qitish uchun **interfaol metodlardan** foydalanish maqsadga muvofiq. Interfaol yondashuv talabalarni dars jarayoniga faol jalb etib, ularning mustaqil fikrlashi, muammolarni hal qilish va bahs-munozara qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Quyida tanlangan uchta interfaol metod – **Debat (bahs-munozara)**, **Keys-stadi (Case study)** va **Loyihaga asoslangan ta‘lim** – haqida nazariy ma‘lumot va har biri bo‘yicha “Mustaqillik yillarida Qoraqalpog‘iston” mavzusiga mos dars ishlanmasi keltiriladi. Har bir metodning ta‘rifi, ilmiy asoslari, afzalliklari va talabalarga ta‘siri hamda talaba faolligini oshirish usullari batafsil yoritiladi.

1. DEBAT (BAHS-MUNOZARA) METODI

Metodning ta‘rifi va nazariy asoslari: Debat metodi – o‘quv jarayonida muayyan masala yuzasidan qarama-qarshi fikrlarni muhokama qilishga asoslangan ta‘lim usulidir. Bu usulda o‘qituvchi oldindan bir muammo yoki savolni beradi, talabalar esa qarashlari bo‘yicha ikki guruhga bo‘linib bahs olib boradilar. Debat qadimiy Yunoniston davridan ma‘lum bo‘lib, zamonaviy pedagogikada tanqidiy fikrlash va erkin munozarani shakllantirish vositasi sifatida keng qo‘llaniladi. Nazariy jihatdan, debat metodi *konstruktivizm* va *dialogik ta‘lim* tamoyillariga asoslanadi – talaba o‘z pozitsiyasini himoya qilish jarayonida bilim va tushunchalarni mustaqil quradi. John Dewey va Lev Vigotskiy kabi pedagog va psixologlar fikricha, o‘quvchilarning muloqotda o‘zaro fikr almashishi va bahs qilish jarayoni ularning o‘rganishini chuqurlashtiradi va ijtimoiy-intellektual rivojlanishini ta‘minlaydi.

Afzalliklari va o‘quvchilarga ta‘siri: Debat metodi talabalarning tanqidiy va mantiqiy tafakkurini rivojlantiradi, ularda axborotni tahlil qilish va mustaqil xulosa chiqarish ko‘nikmasini shakllantiradi. Bahs jarayonida talabalar o‘z fikrlarini erkin bayon etish va jamoada ishlash malakasiga ega bo‘ladilar. Shuningdek, debat talabalarning tinglash va qarama-qarshi fikrni hurmat qilish madaniyatini oshiradi,

ular da bag'rikenglik va munozara madaniyatini shakllantiradi. Interfaol bahs-munozara darsga qiziqishni orttiradi, har bir talabani ng darsdagi faolligini rag'batlantiradi va o'quv materialini chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi[2]. Debat metodi natijasida talabalar ilmiy muloqot olib borish, dalillarga tayangan holda o'z nuqtai nazarini himoya qilish va qaror qabul qilishga o'rgana boshlaydilar.

Talabalar faoliyatini faollashtirishi: Debat – o'z tabiati bilan faol metod bo'lib, barcha ishtirokchilarning teng ishtirokini ta'minlaydi. Mashg'ulot davomida har bir talaba muammo yuzasidan o'z fikrini aytish va uni asoslashga intiladi. Guruhlar bahsga tayyorgarlik ko'rayotganda talabalar axborot izlash, dalillar to'plash va nutq tuzish kabi mustaqil ishlash ko'nikmalarini charxlaydilar. Bahs vaqtida esa muloqotga kirishish, savol berish va javob qaytarish orqali ular doimiy intellektual faollikda bo'ladi. Debat metodi dars davomida hech bir talabani ng chetda qolmasligini ta'minlaydi – har bir kishi o'z roli va hissasiga ega bo'ladi. Ayniqsa, guruhiy bahslar uyushtirilganda, kamroq faol talabalar ham guruh sharafini himoya qilishga mas'uliyat sezib, faollashadi. Shuningdek, bahs yakunida beriladigan reflektiv savollar (o'zining va qarshi guruhning kuchli/zaif tomonlarini tahlil qilish) ham talabalarning fikrlash jarayonini faollashtiradi va o'z-o'zini baholash ko'nikmasini rivojlantiradi.

Debat usuli bo'yicha dars ishlanmasi: “Mustaqillik yillarida Qoraqalpog'iston”

Maqsad: Talabalarga Qoraqalpog'iston Respublikasining mustaqillik yillaridagi siyosiy-huquqiy maqomi va davlat ramzlari (bayroq, gerb, madhiya) haqida chuqur tushuncha hosil qilish; Qoraqalpog'istonning O'zbekiston tarkibidagi o'rni va suverenitet kafolatlarini dalillar asosida tahlil qilish; talabalarda tanqidiy fikrlash hamda jamoaviy muhokama ko'nikmalarini rivojlantirish.

Tayyorgarlik bosqichi: O'qituvchi mavzu bo'yicha asosiy hujjat va ma'lumotlarni tayyorlaydi: *Qoraqalpog'iston suvereniteti Deklaratsiyasi (1990)*, *O'zbekiston Respublikasining Mustaqillik to'g'risidagi Qonuni (1991)*, *O'zbekiston Konstitutsiyasining Qoraqalpog'istonga oid moddalar (70–75)*, *Qoraqalpog'iston Respublikasining 1993-yil Konstitutsiyasi* hamda davlat ramzlari qabul qilingan sanalar. Darsdan oldin talabalarga ushbu hujjatlar mazmunini o'rganib chiqish vazifasi

beriladi. Auditoriyada **davlat ramzlari tasvirlari** (bayroq, gerb) ko'rgazmaga qo'yiladi; doskada SWOT tahlil uchun choraklarga bo'lingan jadval chizib qo'yiladi. Talabalar ikki guruhga ajratiladi: biri "*Kuchli tomonlar va Imkoniyatlar*"ni, ikkinchisi "*Zaif tomonlar va Tahdidlar*"ni himoya qiluvchi guruh sifatida (bu guruhlar suverenitet maqomi bo'yicha bahsda qarama-qarshi pozitsiyalarni ham ifoda etishi mumkin). O'qituvchi bahs uchun savolni oldindan e'lon qiladi: **"Qoraqalpog'istonning mustaqillik davridagi maqomi O'zbekiston mustaqilligini mustahkamlashda qanday rol o'ynagan?"**. Har ikki guruh ushbu savolga turli nuqtai nazardan yondashishga tayyorlanadi.

Darsning bosqichma-bosqich ssenariysi:

Qoraqalpog'iston Respublikasining davlat bayrog'i.

- **Kirish:** "*Rasmlı muhokama*" usuli. O'qituvchi Qoraqalpog'istonning bayrog'i, gerbi va madhiyasiga oid rangli tasvirlarni namoyish qiladi. Talabalarga savol: **"Ushbu ramzlardagi ranglar va belgilardan Qoraqalpog'iston mustaqilligi haqida nimalarni bilib olishimiz mumkin?"**. Talabalar ramzlarning ma'nosi haqida qisqa fikr bildiradilar va dars mavzusiga psixologik kirish amalga oshadi.

- **Ma'ruza qisqacha:** O'qituvchi mustaqillik yillarida Qoraqalpog'istonning siyosiy-huquqiy maqomi haqida ixcham tushuntirish beradi. Jumladan, 1990-yil Deklaratsiya va 1991-yil Mustaqillik qonuni, O'zbekiston Konstitutsiyasidagi 70-modda va 1993-yil Qoraqalpog'iston Konstitutsiyasidan muhim bandlarni talqin qiladi. Bu qisqa ma'lumot bahsga zamin yaratadi (talabalar tinglash davomida asosiy dalillarni qayd etib boradilar).

- **Debatga tayyorgarlik:** O'qituvchi bahs-savolni takroran e'lon qiladi. Guruhlar 2 daqiqa ichida o'z asosiy dalillarini guruhda muhokama qilib oladilar. Har bir guruhga doskaga chiqib, SWOT jadvalining tegishli qismini to'ldirish ham topshiriladi (1-guruh: Kuchli tomonlar va Imkoniyatlar, 2-guruh: Zaif tomonlar va Tahdidlar nuqtayi nazaridan Qoraqalpog'iston maqomining ahamiyati).

S
Strengths
Kuchli tomonlar

W
Weakness
Zaif tomonlar

O
Opportunities
Imkoniyatlar

T
Threats
Tahdidlar

- **Debat jarayoni:** Guruhlar navbatma-navbat soʻzga chiqadi. Dastlab 1-guruh vakili Qoraqalpogʻiston maqomining *kuchli jihatlari* (masalan, konstitutsiyaviy kafolatlar, davlat ramzlariga ega boʻlish) va *imkoniyatlari* (Oʻzbekiston tarkibida keng vakolatlar, doʻstona munosabatlar) haqida dalillarni keltiradi. Soʻng 2-guruh vakili *zaif tomonlar* (masalan, suverenitet cheklovlari) va *tahdidlar* (markaz bilan kelishmovchilik xavfi) haqida fikr bildiradi. Guruhlar bir-biriga savollar beradi, qarshi dalillar keltiradi. Oʻqituvchi bahsni muvofiqlashtirib, vaqtni va adabiy munozara meʼyorlarini kuzatib boradi.

- **SWOT jadvali tuzish:** Bahs davomida doskada shakllanib borayotgan **SWOT jadvali** toʻldiriladi. Har bir kvadrantga talabalar tomonidan tilga olingan dalil va faktlar yoziladi. Masalan, kuchli tomonlarga – “Qoraqalpogʻiston Oʻzbekiston tarkibida suveren maqomga ega (Konstitutsiya, 70-modda)”, imkoniyatlarga – “Hududiy integralitet va doʻstona hamkorlik rivoji”. Shu tarzda, bahs yakunida hamkorlikda tuzilgan SWOT tahlil jadvali hosil boʻladi.

- **Timeline-infografika tuzish:** Guruhlarga navbatdagi vazifa: Qoraqalpogʻiston davlatchiligi tarixi boʻyicha muhim sanalar **va ularning izohi** aks etgan *xronologik chizma (timeline) infografika* tayyorlash. Har bir guruh 5 ta muhim sanani tanlaydi (masalan, 1990-12-14 – Suverenitet Deklaratsiyasi; 1991-08-31 – Mustaqillik; 1992-12-08 – Oʻzbekiston Konstitutsiyasi qabul qilinishi; 1993-04-09 –

Qoraqalpog‘iston Konstitutsiyasi qabul qilinishi; 1993-12-04 – Qoraqalpog‘iston madhiyasi tasdiqlanishi) va ularni xronologik ketma-ketlikda yozib, yoniga qisqa izoh beradi. Guruhlarga rangli markerlar va vatman beriladi; 5 daqiqada sodda infografikani tayyorlab, taqdim etadilar. Bu mashg‘ulot talabalarni bahsdan so‘ng hamkorlikka jalb qilib, muhokama qilingan ma’lumotlarni vizual tarzda mustahkamlashga xizmat qiladi.

- **Yakuniy xulosa va muhokama:** Har ikki guruh ishtirokchilari erishilgan xulosalarni jamlaydi. O‘qituvchi SWOT jadvali va tayyorlangan infografikalarni asos qilib, Qoraqalpog‘istonning mustaqillik yillaridagi maqomi O‘zbekistonning barqaror rivojlanishiga xizmat qilganini ta’kidlaydi. Talabalarga yakuniy savol bilan murojaat qilinadi: **“Agar Qoraqalpog‘istonning maqomi bugungidek belgilab qo‘yilmaganida, mustaqil O‘zbekiston taraqqiyotida qanday farqlar bo‘lar edi?”**. Bu savol yordamida talabalar o‘z fikrlarini yanada chuqurlashtiradilar va bahs yakuni sifatida kelgusida o‘rganilishi lozim bo‘lgan masalalarni belgilaydilar.

Topshiriqlar namunasi: 1. **SWOT jadvalini to‘ldirish:** Qoraqalpog‘iston Respublikasining siyosiy-huquqiy maqomi va davlat tuzilmasining kuchli, zaif tomonlari hamda mustaqillik yillaridagi imkoniyat va tahdidlarini jadval ko‘rinishida dalillar bilan ko‘rsating. (Maslahat: Konstitutsiya moddalaridan iqtiboslar keltiring va har bir bo‘limga kamida 2 tadan dalil yozing). 2. **Tarixiy timeline yaratish:** Mustaqillik yillari davomida Qoraqalpog‘iston davlatchiligi rivojiga doir 5 ta muhim sanani ketma-ketlikda joylashtirib, har bir sananing mazmunini bitta jumlada izohlang. Natijani infografika ko‘rinishida tayyorlang. 3. **Munozara uchun tezis yozish:** “Qoraqalpog‘istonning suvereniteti – O‘zbekistonning suvereniteti kafolati” mavzusida qisqa tezis (100 so‘z atrofida) yozing. Tezisda kamida bittadan *“agar..., edi”* shaklida faraziy gap orqali o‘z nuqtai nazaringizni mustahkamlash tavsiya etiladi.

Baholash mezonlari: Har bir topshiriq 10 ballik tizimda baholanadi. - **Dalillarning aniq va to‘g‘ri keltirilishi** – 3 ball. - **Mantiqiy izchillik va dalillarga tayangan tahlil** – 3 ball. - **Vizual ko‘rinish va ijodkorlik** (jadval/infografika dizayni, o‘qilishi) – 2 ball. - **Xulosa va umumlashma fikrning mazmunlilik** – 2 ball.

Fikr-mulohaza (refleksiya) bosqichi: Dars yakunida o‘qituvchi qisqa refleksiya o‘tkazadi. Talabalarga quyidagi savollar beriladi: *“Bugungi bahsda ishtirok*

etib, o'zingiz uchun qanday yangi ma'lumot yoki ko'nikma oldingiz?", "SWOT tahlil natijasida Qoraqalpog'istonning mustaqillik yillaridagi rivojlanishi haqida fikringiz o'zgardimi?". Talabalar o'z mulohazalarini ochiq baham ko'radilar. O'qituvchi har bir guruhning ishtirokini ijobiy baholab, debat jarayonida ko'rsatgan faolliklari va hamkorliklari uchun tashakkur bildiradi. Talabalarga kelgusi mashg'ulotlarda ham bahs-munozaralarda faol bo'lishlari, mustaqil tahlil ko'nikmalarini rivojlantirishlari kerakligi uqtiriladi.

2. Keys-stadi (Case study) metodi

Metodning ta'rifi va nazariy asoslari: Keys-stadi metodi – real hayotdagi aniq vaziyat yoki muammoni o'rganish va tahlil qilishga asoslangan interfaol ta'lim usulidir. “Case study” atamasi inglizchada “*case*” – hodisa, vaziyat, “*study*” – o'rganish ma'nolarini anglatadi. Ushbu metod ilk bor biznes ta'limda (Garvard biznes maktabida) keng qo'llanilib, keyinchalik turli sohalar ta'limiga joriy etilgan. Keys-stadi nazariy jihatdan *muammoli ta'lim* konsepsiyasiga asoslanadi: talabalarga oldindan tayyor javobi mavjud bo'lmagan muammo-holat taqdim etilib, ular muammoni mustaqil tahlil qilish va echimini topishi lozim bo'ladi. **Gari Tomas** keys-stadini “shaxslar, voqealar, davrlar, dasturlar, siyosat, tashkilotlar va boshqa tizimlarni yaxlit holda o'rganadigan tadqiqot usuli” deb ta'riflagan. Shuningdek, keys-stadi *noo'yin (imitatsion) aktiv metod* turiga kiradi – u orqali o'quvchilar “go'yo real hayot parchasi” bilan ishlayotgandek his qiladilar. Psixologik asos sifatida, keys usuli talabalarni **konvergent tafakkur** (yechimga yo'naltirilgan fikrlash) va **qaror qabul qilish** ko'nikmasini shakllantirishga xizmat qiladi.

Afzalliklari va o'quvchilarga ta'siri: Keys-stadi metodi bir qator o'quv natijalariga erishishga imkon beradi. Birinchidan, talabalarda **tahlil va sintez** qilish ko'nikmasini rivojlantiradi – ular vaziyatga tegishli faktlar va raqamlarni sinchiklab o'rganib, muammo ildizini aniqlashga harakat qiladilar. Ikkinchidan, keys usuli **nazariya va amaliyotni bog'lashga** yordam beradi: talaba nazariy bilimlarini real holatga tatbiq etadi, shu orqali bilimining mustahkamligi oshadi. Uchinchidan, ushbu metod orqali talabalar **jamoaviy ishlash** va **muhokama qilish** malakasini orttiradilar – keyslar odatda kichik guruhlarda tahlil qilinadi va yechimlar umumiy seminar tarzida

muhokama qilinadi. Keys-stadi **mustaqil fikrlash** va **ijodiy yondashuvni** ham rag‘batlantiradi: bir nechta yechim alternativlarini ishlab chiqish, eng optimal variantni tanlash jarayonida talabalar ijodkorligi namoyon bo‘ladi. Bundan tashqari, keys-stadi metodi talabalarda **mas’uliyat** hissini oshiradi – ular muammoni xuddi haqiqiy mas’ul shaxs kabi hal qilishga kirishadilar. Natijada, talabalar qaror qabul qilish hamda uning oqibatlarini oldindan ko‘ra bilish (bashorat qilish) kompetensiyalarini shakllantiradilar. Mazkur metodning yana bir afzalligi – u darsni jonlantiradi, talabalarni zeriktirmaydi: real hayotiy misollar bilan ishlash o‘quvchilarda qiziqish uyg‘otadi va mavzuning dolzarbligini his qildiradi.

Talaba faoliyatini faollashtirishi: Keys-stadi dars davomida talabalarni faol izlanishga va bahsga undaydi. Avvalo, talabalar keys matnini (vaziyat tavsifini) mustaqil o‘qib tushinishi kerak bo‘ladi, bu esa **aktiv tinglash** va **o‘qish** faolligini talab etadi. Keyin ular keys bo‘yicha **savol va vazifalarni birgalikda muhokama** qiladi, bunda har bir talaba o‘z fikrini bildirishga, farazlar ilgari surishga majbur bo‘ladi. Guruhiy tahlil jarayonida talabalar o‘zaro bahslashadi, muqobil g‘oyalarni ko‘rib chiqadi va yakuniy yechimga kelish uchun **kelishuvga** intiladi. Bu jarayon har bir talaba rol o‘ynashini ta’minlaydi – kimdir kotib bo‘lib ma’lumotlarni yozadi, kimdir taqdimotchi sifatida yechimni himoya qiladi va h.k. Bundan tashqari, keys ustida ishlashda talabalar **qo‘shimcha ma’lumot izlash** uchun qo‘lida mavjud barcha bilim va resurslarni safarbar etadilar (masalan, zarurat bo‘lsa statistik ma’lumotlarni darslik yoki internetdan topishga harakat qilishadi). Shu tariqa, keys-stadi bilan mashg‘ulotda butun sinf a’zolari doimiy intellektual faollikda bo‘lib, *“muammo-egasi”* pozitsiyasida ish olib boradilar. Yakuniy bosqichda guruhlar yechimlarini taqdim etishi va boshqa guruhlarining takliflarini **qiyosiy baholashi** talabalarni tanqidiy fikrlashga va o‘z yechimlarini himoya qilishga undaydi.

Keys-stadi metodi bo‘yicha dars ishlanmasi: “Orol fojiasi va Orolbo‘yi uchun choralar”

Maqsad: Mustaqillik yillarida Orol dengizi inqirozi (qurishi) oqibatlarini va Orolbo‘yi hududida amalga oshirilgan ekologik hamda ijtimoiy-iqtisodiy choralarini ilmiy ma’lumotlar asosida tahlil qildirish. Talabalarga fakt va raqamlar yordamida

Orolbo‘yi muammosining ko‘lami va yechimlarning ahamiyatini anglatish; ularda **ekologik tafakkur**, statistik ma’lumotlarni **vizual tahlil** qilish ko‘nikmasini rivojlantirish hamda jamoaviy muammo yechish ko‘nikmalarini shakllantirish.

Tayyorgarlik bosqichi: O‘qituvchi keys-stadi sifatida foydalanish uchun “*Orol dengizining qurishi: sabablari, oqibatlari va mustaqillik davri choralari*” nomli vaziyat tavsifini oldindan tayyorlaydi (yoki mavjud manbalardan tanlaydi). Keys tarkibiga quyidagilar kiradi: Orol dengizining 1960-yillardan 2000-yillargacha qisqarishi bo‘yicha raqamlar (maydon, chuqurlik o‘zgarishi), iqlim va sog‘liq uchun oqibatlar, shuningdek, 2017–2021 yillarda amalga oshirilgan “**Orolbo‘yi taraqqiyot dasturi**” doirasidagi ishlar (saksovul ekish maydonlari, ajratilgan mablag‘lar, loyihalar soni va h.k.). O‘qituvchi keys matnini chop etib, har bir guruhga tarqatadi. Shuningdek, keysdagi raqamlarni diagramma va jadvallarda tasvirlash uchun flipchart qog‘ozlari, markerlar, hisob-kitoblar uchun oddiy kalkulyatorlar tayyorlanadi. Talabalar 4-5 kishidan **kichik guruhlarga** bo‘linadi. Har bir guruhga bir xil keys material beriladi, lekin tahlilda turli vazifalar (masalan, biri – ekologik oqibatlar, ikkinchisi – iqtisodiy chora-tadbirlar tahlili) taqsimlanishi mumkin.

Darsning bosqichma-bosqich ssenariysi:

1989 va 2014 yillarda Orol dengizi sathining sun‘iy yo‘ldoshdan ko‘rinishi (chapda – 1989 yil, o‘ngda – 2014 yil).

- **Kirish va muammo taqdimoti:** O‘qituvchi darsni Orol dengizining 1960-yillarda jahon bo‘yicha kattaligi bo‘yicha to‘rtinchi ko‘l bo‘lgani, ammo keyingi o‘n yilliklarda keskin kichrayib ketgani haqidagi fakt bilan boshlaydi. Ekranga Orol dengizining 1980-yillar va hozirgi holatining sun‘iy yo‘ldosh suratlari namoyish etiladi. Talabalarga savol: “**Siz bu suratlarda qanday o‘zgarishni ko‘ryapsiz va bu nimadan dalolat beradi?**”. Talabalar qisqacha fikr bildiradi (dengizning deyarli yo‘qolgani, katta hududning cho‘lga aylangani va h.k.). O‘qituvchi mavzuni va keys usuli qo‘llanishini e‘lon qiladi: bugun biz *Orol fojiasi* yuzasidan real ma’lumotlarni tahlil qilib, mustaqillik yillarida qanday yechimlar topilganini ko‘rib chiqamiz.

- **Keys bilan tanishish:** Har bir guruhga keys matni tarqatiladi. Talabalar 5 daqiqa davomida matnni jimgina o‘qib chiqadilar, kerakli joylariga belgi qo‘yib,

savollarini yozib borishlari tavsiya qilinadi. Keyin o‘qituvchi qisqacha savol-javob qiladi: matndagi tushunarsiz joylar aniqlashtiriladi, muhim raqamlarga e‘tibor qaratiladi (masalan, “Orol dengizi sathi 1960-yillardan 2010-yillarga kelib qancha pasaydi?”, “Hozirgi kunda qancha maydon cho‘lga aylangan?” kabi).

- **“Raqamdan rasmga” faoliyati:** Guruhlarga keys matnidagi statistik ma’lumotlardan foydalanib vizual tasvir yaratish vazifasi beriladi. 1-guruh: **jadval** tuzadi – masalan, “Ko‘rsatkich – 1960 yillarda – 2010 yillarda – Izoh” ustunli jadvali (ko‘rsatkichlarga: Orol maydoni, suv hajmi, sho‘rlanish darajasi, har yili ko‘tarilayotgan chang miqdori kabi).

Ko‘rsatkich	1960 yillarda	2010 yillarda	Izoh
Orol maydoni			
Suv hajmi			
Sho‘rlanish darajasi			
Har yili ko‘tarilayotgan chang miqdori			

#GREENARALSEA **BU OROL DENGIZI** UIN DIP

OQIBATDA:

- Saraton va sil bilan kasallanish holatlari boshqa hududlarga nisbatan 50% ga ko‘proq
- Aholining faqat yarmi toza ichimlik suvi bilan ta‘minlangan
- Kambag‘allik ko‘rsatkichi mintaqada eng yuqori darajada
- 75 million tonna zaharli tuzlar va qum shamol bilan butun mintaqaga tarqalmoqda

MAQSADIMIZ:

- Zaharli tuzlar va qumlarning Markaziy Osiyo va undan tashqarida tarqalishini oldini olish
- Iqlim o‘zgarishi oqibatlarini yumshatish – CO₂ chiqarilishi zararlarini kamaytirish
- Dengiz tubini yashil o‘rmon bilan qoplash – bioxilma-xillikni yaxshilash va atrof-muhitga ijobiy ta‘sir qilish
- Orolbo‘yi hududida yashovchi insonlar uchun barqaror yashash muhitini va yangi imkoniyatlarni yaratish

1960 2016

u o‘zining **90%** maydonini yo‘qotib Orolqum cho‘liga aylandi

Siz qanday yordam berishingiz mumkin?

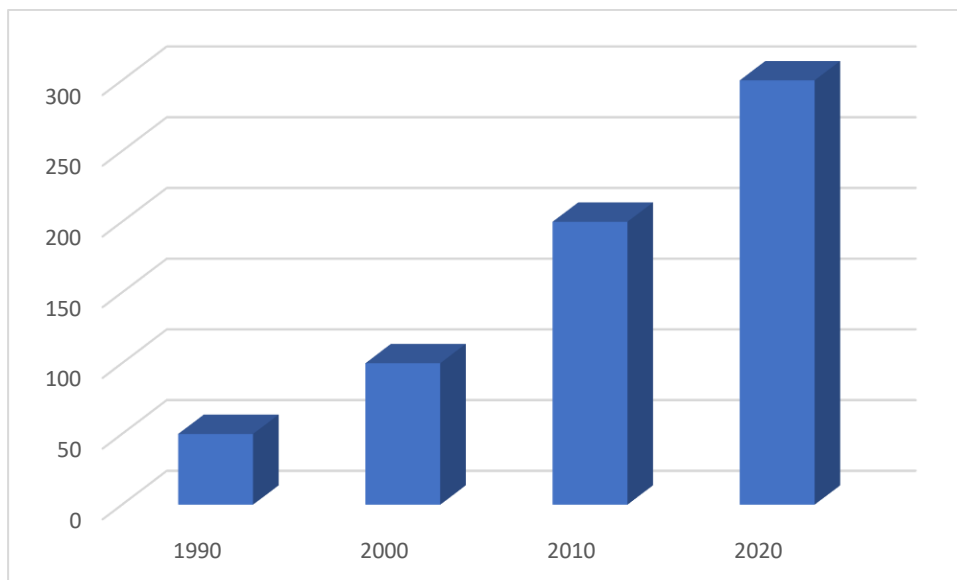
Saksuvul ekish orqali. Ushbu QR koddan foydalanib, bir nechta harakatlar bilan siz bizga saksuvul ko‘chatlarini ekishga yordam berasiz

Ushbu tashabbus haqida ma‘lumot tarqating va ko‘proq insonlarni unga jalb qiling

Ushbu fojeani yaqinlaringiz, do‘stlaringiz bilan bo‘lishing va ularga atrof-muhitga nisbatan befarqlikning oqibatlari haqida so‘zlab bering

www.greenaralsea.org

2-guruh: **diagramma** chizadi – masalan, “Qurigan tubni ko‘kalamzorlashtirish” bo‘yicha ustunli diagramma (yillar kesimida ekilgan saksovul maydoni: 0 ga -> 350 ming ga -> 700 ming ga o‘shish grafigi).

3-guruh: **infografik sxema** tuzadi – masalan, “Muammo – Oqibat – Choralar” zanjiri ko‘rinishida (muammo: suv tanqisligi; oqibat: ekologik migratsiya, kasalliklar; choralar: daraxt ekish, yangi quduqlar qazish, fondlar tashkil etish). Guruhlarga 15 daqiqa vaqt berilib, flipchart va markerlarda o‘z rasmlarini chizib, yozib chiqishadi. O‘qituvchi jarayon davomida guruhlarini aylanib chiqib, zarur ko‘rsatma va yordamni beradi.

- **Guruhlar taqdimoti va muhokama:** Belgilangan vaqt oxirida har bir guruh navbat bilan o‘z chiqishini taqdim etadi. 1-guruh jadvaldagi ma’lumotlarni tushuntiradi (masalan: “Orolning maydoni 68 ming km² dan bugungi kunda qariyb 10 ming km² ga tushgan – ya’ni 6-7 barobar kichraygan” kabi). 2-guruh diagrammasini izohlaydi (“Qurigan dengiz tubida 1990-yillarda saksovul ekish boshlandi, hozirgacha ~700 ming ga cho‘l ko‘kalamzorlandi; davlat byudjetidan va xalqaro jamg‘armalardan mablag‘lar yo‘naltirildi” kabi). 3-guruh infografik yechimlar sxemasini tushuntiradi (“Chang-tuz bo‘ronlari sog‘liqni yomonlashtiryapti – chorasi: yashil zonalar yaratish va suv ta’minotini yaxshilash” kabi). Har bir taqdimotdan so‘ng boshqa guruhlar savol beradi yoki qo‘shimcha fikr bildiradi, o‘qituvchi muhokamani fasilat qiladi.

- **Case muammosini tahlil qilish:** Guruh taqdimotlari orqali keysning barcha jihatlari yoritilgach, umumiy seminar muhokamasiga o‘tiladi. O‘qituvchi asosiy savolni beradi: **“Mustaqillik yillarida Orolbo‘yi inqirozini yumshatish uchun qanday strategik choralar ko‘rildi va ularning samarasini qanday baholaysiz?”**. Talabalar endi guruhlardan chiqib, umumiy muhokamada qatnashadi. Kimdir *Orolbo‘yini tiklash xalqaro dasturlari* haqida gapiradi (1995 yilda IFAS tashkil etilgani, so‘nggi yillarda BMT tomonidan Orol dengizi mintaqasi uchun Inson xavfsizligi platformasi e‘lon qilingani, YuNESKOning loyihalari va h.k.). Boshqalar *milliy darajadagi chora-tadbirlarni* sanab o‘tadi (Orolbo‘yi uchun alohida davlat dasturi, Mo‘ynoqni rivojlantirish rejasi, ekologik turizmni rag‘batlantirish va boshqalar). O‘qituvchi ba‘zi raqamlarni eslatib turadi: masalan, 2018 yilda Orolbo‘yini tiklash jamg‘armasiga **200 milliard so‘m** yo‘naltirilgani, 500 dan ziyod loyiha amalga oshirilgani. Muhokama davomida talabalar choralarning ijobiy va salbiy tomonlarini ham tahlil qilishadi (masalan, “Saksovul ekish juda yaxshi samara bermoqda, lekin suv manbalari yetarli emas” yoki “Moliyaviy yordamlar mavjud, ammo aholi bilan ishlash yetarlicha emas” kabi tanqidiy fikrlar).

- **Yakuniy xulosa:** O‘qituvchi keys muhokamasini yakunlab, Mustaqillik davrida O‘zbekiston va xalqaro hamjamiyat Orol fojiasi oqibatlarini yumshatish uchun integratsiyalashgan ravishda harakat qilganini ta’kidlaydi. Yakuniy xulosalar: Orol dengizi deyarli qurib qolgan bo‘lsa-da, **Shimoliy Orol** (kichik qismi) qutqarildi, **yangi ekologik tizim** – Orolqum cho‘li hosil bo‘ldi va unga moslashish choralari ko‘rilmogda, hudud iqtisodiyotini diversifikatsiya qilishga intilish bor (turizm, qishloq xo‘jaligi). Talabalar hayotiy bir saboqni oladilar: inson tomonidan qilingan xato (noqonuniy suv olish) oqibatida yuzaga kelgan ekologik muammoni hal etish o‘ta qiyin, lekin hamjihatlikda qilingan ishlar ma’lum natija berishi mumkin.

Topshiriqlar namunasi: 1. “Orol diagnostikasi” jadvali: Orol dengizining asosiy ko‘rsatkichlari bo‘yicha *“Ilgari – Hozir – Izoh”* ustunli jadval tuzing. Masalan, *maydon* (ilgari ~68 000 km², hozir ~10 000 km² – “keskin qisqarish”), *suv sathi* (ilgari 53 m (b.v.m.), hozir 29 m – “25 metrdan ortiq pasayish”), *chang-tuz bo‘ronlari* (ilgari yo‘q, hozir yiliga ~100 mln tonna chang 400 km masofaga – “mintaqaviy muammo”)

va hokazo. Har bir ko'rsatkich uchun jadval ostiga 2-3 jumla xulosa yozing. 2. **Diagramma chizish:** *“Qurigan dengiz tubini o'rmonlashtirish”* mavzusida vaqtga bog'liq jarayonni aks ettiruvchi diagramma chizing. Masalan, yillar bo'yicha ekilgan saksovul plantatsiyalari: 1990-yilda – 0 ga, 2005 – 350 000 ga, 2020 – 700 000 ga. Ushbu ustunli diagrammaga qo'shimcha ravishda 2017–2021 yillardagi jamg'arma mablag'lari va loyiha sonini belgilovchi belgilar (piktogrammalar) qo'shing. 3. **Infografika yaratish:** *“Muammo – Oqibat – Chora”* zanjiri prinsipida Orolbo'yi inqirozi bo'yicha infografika yarating. Unda kamida 3 ta muammo (masalan: suv tanqisligi, cho'llanish, iqlim o'zgarishi), 3 ta oqibat (bioxilma-xillikning yo'qolishi, aholi migratsiyasi, iqtisodiy qiyinchiliklar) va 3 ta ko'rilgan chora (yashil qurilma – saksovulzorlar, ijtimoiy dastaklar, alternativ sug'orish texnologiyalari) o'zaro bog'langan bloklar tarzida ko'rsatilishi lozim. Pastki qismida: *“Biz nimaga erishdik?”* degan savolga qisqa javob yozing (masalan: *“Orol fojiasi saboqlari dunyo hamjamiyatini birlashtirdi”*).

Baholash mezonlari: - **Ma'lumotlar sifati va to'g'riligi** – 4 ball. (Talaba keltirgan raqam va faktlar ishonchli manbalarga tayangan bo'lishi; xatolarga yo'l qo'yilmaganligi.) - **Vizual ifoda va dizayn** – 3 ball. (Jadval yoki diagrammalar aniq, tushunarli, estetik tuzilgan; infografika ijodkorona yondashilgan.) - **Analitik xulosa va amaliy takliflar** – 3 ball. (Talaba chiqarilgan xulosalarda muammoni tushunib yetganini ko'rsata olgan; yechim yuzasidan o'zining fikrini yoki taklifini bildira olgan.)

Fikr-mulohaza (refleksiya) bosqichi: Mashg'ulot so'ngida talabalar bilan qisqa refleksiya o'tkaziladi. Savollar: *“Keys ustida ishlash davomida siz uchun eng qiyin masala nima bo'ldi va uni qanday yengdingiz?”*, *“Orol muammosi yuzasidan qanday yangi tushuncha yoki dars oldingiz?”*. Talabalar o'z javoblarini baham ko'radi. Ko'pchilik Orol fojiasi ko'lami oldin tasavvur qilganlaridan ham kattaroq ekanini va yechim topish naqadar mushkul bo'lsa-da, har bir fuqaro ekologik mas'uliyatni his qilishi lozimligini ta'kidlab o'tishlari mumkin. O'qituvchi ularning xulosalarini yig'adi va darsda faol ishtirok etgan guruhlarni alohida e'tirof etadi. Yakunda, real ma'lumotlar bilan ishlash orqali olingan bilimlarning mustahkamroq saqlanishi va

bunday integrativ yondashuv boshqa mavzularda ham qo'llanishi mumkinligi ta'kidlanadi.

3. LOYIHAGA ASOSLANGAN TA'LIM METODI

Metodning ta'rifi va nazariy asoslari: Loyihaviy (projekt) ta'lim metodi – talabalarni muayyan muammo yoki mavzu yuzasidan mustaqil tadqiqot olib borib, amaliy yechim yoki mahsulot yaratishga yo'naltiruvchi interfaol usuldir. Bu metodning mohiyati talabalar jamoasi oldiga **aniq maqsadli loyihani** qo'yish va uni rejalash, bajarish hamda natijani taqdim etish jarayonida o'rganishni tashkil etishdir. Pedagogik adabiyotlarda loyiha metodi shunday ta'riflanadi: *“Loyihaviy faoliyat - bu muayyan mavzu yoki muammo bo'yicha mustaqil tadqiqot va ijodiy izlanish jarayonini o'z ichiga oluvchi pedagogik metoddir”*. Loyihaga asoslangan ta'lim konstruktivistik yondashuvga tayanadi: o'quvchilar bilimni **“amalda bajarish”** orqali o'zlashtiradilar, o'z tajribalaridan kelib chiqib xulosalar chiqaradilar. Metodning nazariy asosi sifatida amerikalik pedagog **Uilyam Kilpatrik**ning “Proyekt metodi” konsepsiyasini tilga olsak bo'ladi – u XX asr boshlarida loyihaviy ta'limni ilgari surib, ta'limni hayotiy vazifalar bilan bog'lash g'oyasini olg'a surgan. Shundan beri loyiha metodi jahon bo'ylab keng tarqaldi va bugungi kunda ta'limning muhim innovatsion shakllaridan biri hisoblanadi. Loyihaviy yondashuvning didaktik asoslari – **integratsiya, muammolilik, hamkorlik va natijaviylik** tamoyillaridir. Ya'ni, bir loyiha doirasida turli fanlar bo'yicha bilimlar qo'llaniladi, vazifa doimo muammoni hal etishga qaratilgan bo'ladi, guruh bo'lib ishlash talab etiladi va yakunda moddiy yoki intellektual mahsulot yaratiladi.

Afzalliklari va o'quvchilarga ta'siri: Loyihaga asoslangan ta'limning afzalliklari ko'p jihatlidir. Birinchidan, u talabalarning **mustaqil rejalashtirish** va **qaror qabul qilish** ko'nikmalarini rivojlantiradi – talabalar loyiha ustida ishlashda o'z maqsad va vazifalarini belgilashni, faoliyat rejasini tuzishni va mas'uliyatni bo'lishishni o'rganadilar. Ikkinchidan, loyiha metodi jarayonida o'qituvchi roli **maslahatchi**ga aylanib, talabalar esa **ijodkorlarga** aylanadi, bu esa ularning **ijodiy tafakkuri** va **tashabbuskorligini** oshiradi. Uchinchidan, loyihaviy faoliyat kuchli **motivasiyaga** ega bo'ladi – talabalar oldidagi vazifa hayotiy va qiziqarli bo'lgani

uchun, ular uni bajarishga yuqori ishtiyoq bilan kirishadilar. Natijada o‘qishga bo‘lgan qiziqish ortadi. To‘rtinchidan, loyiha doim yakuniy **mahsulot** yaratilishini ko‘zda tutadi (masalan, prezentatsiya, devor gazetasi, maket, hisobot, veb-sayt va hokazo), bu esa talabalarda o‘z mehnati natijasini ko‘rish orqali **muvaffaqiyat hissini** uyg‘otadi. Beshinchidan, loyiha metodi talabalarda **jamoaviy mas’uliyat** va **liderlik** sifatlarini shakllantiradi – guruh bo‘lib ishlash jarayonida ular muloqot qilish, vazifalarni taqsimlash, nizolarni hal qilish, vaqtni boshqarish kabi ko‘nikmalarni egallaydilar. O‘quvchilarning kuchli va zaif tomonlari loyihada yaqqol namoyon bo‘lib, har biri o‘z hissasini qo‘shishga intiladi. Oltinchidan, loyihaviy yondashuv orqali talabalarda **tanqidiy fikrlash** va **muammoli vaziyatda yo‘l topa olish** qobiliyati rivojlanadi – chunki ko‘pincha loyiha davomida kutilmagan muammolar chiqadi va ularni ijodiy hal qilishga to‘g‘ri keladi. Umuman, loyiha metodi darslarni an’anaviy yodlashdan ko‘ra mazmunan boyroq va mazmuniyroq qiladi, ta’lim oluvchilarning kelajakdagi kasbiy faoliyatiga yaqinlashtiradi.

Talabalar faoliyatini faollashtirishi: Loyihaviy dars – talabalar **eng faol bo‘ladigan** dars turlaridan biridir. Darsning boshidayoq ularga mustaqil bajarilishi lozim bo‘lgan katta vazifa beriladi va bu ularni darhol mas’uliyatni o‘z zimmasiga olishga majbur qiladi. Loyiha davomida talabalar vaqtlarini rejalashtirish, axborot yig‘ish, uni tahlil qilish, guruhi bilan maslahatlashish, yaratuvchan yondashish kabi qator faol jarayonlarga kirishadilar. Ularning har biri loyihada ma’lum rolni bajaradi: masalan, *guruh rahbari, kotib, dizayner, taqdimotchi* va hokazo. Bu rollar doirasida har bir talaba butun dars davomida band bo‘ladi – kimdir ma’lumot izlayotgan paytda boshqasi hujjat tayyorlaydi yoki jamoani tartibga soladi. **Vaqt cheklangani** sabab, talabalar darsning har bir daqiqasini unumli ishlatishga harakat qilishadi, bu esa ularning diqqatini yuqori darajada ushlab turadi. Loyihani amalga oshirish jarayonida o‘qituvchi kuzatuvchi va yo‘naltiruvchi vazifasini o‘taydi, talabalar esa bosh ijrochilar bo‘ladi. Ko‘pincha loyiha bajarilishi jarayonida talabalarda **qo‘shimcha savollar** tug‘iladi va ular o‘zlari javob izlashga tushadilar – bu esa *o‘z-o‘zini o‘qitish* faoliyatini rag‘batlantiradi. Shuningdek, loyiha natijasini dars oxirida taqdim qilish kerakligi talabalarni oldindan **ommaviy chiqishga** tayyorlanishga undaydi – ular nutqini mashq

qiladi, materiallarni tartiblaydi, vizual vositalarni tayyorlaydi. Bularning barchasi darsda sust qatnashadigan o'quvchilarni ham faollikka tortadi, chunki har kim jamoa oldida uyalib qolmaslikka intiladi. Loyiha yakunida esa talabalarda **qoniqish** va **g'urur** hissi paydo bo'ladi; bu ular next darslarda ham shunga o'xshash faollik ko'rsatishga motivatsiya beradi.

Loyiha metodi bo'yicha dars ishlanmasi: "Qoraqalpog'iston: ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy rivojlanish loyihasi"

Maqsad: Talabalarga Qoraqalpog'iston Respublikasining mustaqillik yillarida ijtimoiy soha, iqtisodiyot hamda madaniyat-turizm yo'nalishlarida erishilgan yutuqlar va qolayotgan muammolarni kompleks tushuntirish. Ularni "Respublika rivoji"ga doir loyiha ishlab chiqish jarayoniga jalb etish orqali, **ijodiy fikrlash, loyihalash** va **yechim topish** kompetensiyalarini shakllantirish. Talabalarning fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlash – ya'ni, Qoraqalpog'iston kelajagi uchun o'z hissasini qo'shish g'oyasini singdirish.

Tayyorgarlik bosqichi: O'qituvchi darsdan oldin Qoraqalpog'istonning mustaqillik yillaridagi ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlari va madaniy rivojlanishiga oid ma'lumotlarni jamlaydi: yangi maktablar, shifoxonalar, madaniyat muassasalari soni, investitsiya loyihalari, turizm obyektlari, bandlik dasturlari va hokazo. Darsga tayyorlov jarayonida o'qituvchi ushbu ma'lumotlar asosida "**Parlament sessiyasi**" tarzidagi rolli o'yin ssenariysini rejalashtiradi. Talabalar 5 ta guruhga ajratiladi va har bir guruhga "**Jo'qorg'i Kenges qo'mitasi**" roli beriladi: 1-guruh – *Byudjet va iqtisodiyot qo'mitasi*, 2-guruh – *Ijtimoiy himoya va sog'liqni saqlash*, 3-guruh – *Ta'lim va ilm-fan*, 4-guruh – *Madaniyat va turizm*, 5-guruh – *Ekologiya va agrar masalalar*. Har bir guruh o'z sohasiga doir dolzarb masalani aniqlab, unga yechim takliflari tayyorlashi lozim bo'ladi. Guruhlarga tarqatma material sifatida statistik ko'rsatkichlar va faktlar (masalan, so'nggi 5 yilda qurilgan obyektlar ro'yxati, ishsizlik darajasi, sayyohlar soni, milliy madaniy tadbirlar statistikasi, ekologik holat bo'yicha hisobotdan parchalar) beriladi. Auditoriyada devoriy qog'ozlar, rangli qalamlar, grafik chizg'ichlar tayyorlab qo'yiladi – chunki har bir guruhdan o'z taklifini **loyiha-afisha** shaklida tayyorlash kutiladi. O'qituvchi har bir guruh "qo'mita"ga umumiy maqsadni

tushuntiradi: “Qoraqalpog‘iston 2030” rivojlanish dasturi uchun parlament qarori loyihasini ishlab chiqish.

Darsning bosqichma-bosqich ssenariysi:

Nukus shahridagi Qoraqalpog‘iston Jo‘qorg‘i Kengesi (parlament) binosi va Berdax haykali.

- **Kirish:** O‘qituvchi talabalarga bugungi mashg‘ulot formati haqida ma’lum qiladi: “Sizlar bugun Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesining navbatdan tashqari sessiyasida deputatlar bo‘lasiz”. Dars qonun chiqaruvchi organ sessiyasi tarzida o‘tishi va unda Qoraqalpog‘istonning kelgusi rivojlanishiga doir qarorlar muhokama qilinishini aytadi. Bu yangicha format talabalarni qiziqtiradi va mas’uliyatli rollarga ruhiy tayyorlaydi. O‘qituvchi devorga ilingan Qoraqalpog‘iston xaritasi yoki iqtisodiy ko‘rsatkichlar grafigiga ishora qilib, so‘nggi yillardagi o‘zgarishlar haqida qisqa ma’lumot beradi (masalan, 1991-yilga nisbatan 2020-yilda sanoat ishlab chiqarish hajmi necha barobarga oshgani, savodsizlik yo‘qolgani, ammo ekologik muammolar qolayotgani va hokazo). Bu kirish nutqi bilan asosiy muammo qo‘yiladi: **“Barqaror ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy rivojlanishni ta’minlash uchun yana nimalar qilishimiz kerak?”**.

- **Rollarga bo‘lish:** Talabalar tayyorlangan 5 guruh-qo‘mitaga bo‘lingan holda stollar atrofida joylashadi. Har bir guruhga oldindan belgilangan soha bo‘yicha *“asosiy ma’lumotlar to‘plami”* tarqatiladi (masalan, Byudjet qo‘mitasiga – iqtisodiyot va moliya ko‘rsatkichlari to‘plami, Ijtimoiy himoya guruhiga – demografiya, sog‘liq va ijtimoiy dasturlar statistikasi, Madaniyat guruhiga – madaniy obyektlar va turizm ma’lumotlari, va hokazo). Guruhlar ichida qisqa vaqt ichida (2-3 daqiqa) har kimning vazifasi kelishib olinadi: kim rais sifatida muhokamani boshqaradi, kim kiritiladigan takliflarni yozib boradi, kim tayyorlovchi va kim taqdimotchi bo‘ladi. Bu bosqich talabalarda jamoaviy ishni to‘g‘ri taqsimlash ko‘nikmasini ishga soladi.

- **Ma’lumotlar bilan tanishish:** Har bir guruh o‘z qo‘mitasi yo‘nalishidagi ma’lumotlarni o‘rganishga kirishadi. O‘qituvchi aylanib yurib, guruhlariga tushunmovchilik bo‘lsa yordam beradi, muhim raqamlarga diqqatlarini qaratadi. Masalan, Byudjet qo‘mitasi tabelini ko‘zdan kechiradi – budjet tushumlari,

investitsiyalar miqdori, ishsizlik foizi; Madaniyat qo‘mitasi ro‘yxatiga – yiliga o‘tkaziladigan festivallar soni, muzey va teatrlar holati; Ekologiya qo‘mitasi – Orolbo‘yi bo‘yicha global ko‘rsatkichlar, va hokazo. Guruh a‘zolari muhokama qilib, o‘z sohalarida **eng dolzarb 2-3 muammoni** ajratib olishadi (masalan, Ta‘lim qo‘mitasi: oliy ta‘lim qamrovi pastligi; Sog‘liqni saqlash qo‘mitasi: onalar o‘limi ko‘rsatkichi va ichimlik suvi sifati muammosi). Har bir guruh shu muammolarni hal qilish uchun nimalar qilish mumkinligini o‘ylab ko‘rishga tayyorgarlikni boshlaydi.

- **Guruhlar muhokamasi va qaror loyihasi tayyorlash:** Har bir qo‘mita oldidagi vazifa: o‘z yo‘nalishida *qaror loyihasi bandlarini* ishlab chiqish. Buning uchun o‘qituvchi umumiy format beradi: **3 ustunli jadval** – *Muammo — Taklif — Kutilgan natija*. Guruhlar muammolarini jadvalning birinchi ustuniga yozadi (har guruh kamida 2 tadan muammo kiritishi shart). Ikkinchi ustunda shu muammoni hal etish bo‘yicha taklif yoki loyiha yoziladi (masalan, “Nukusga erkin iqtisodiy zona maqomi berish” yoki “Yoshlar tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlash granti” kabi). Uchinchi ustunda esa ushbu taklif amalga oshirilsa qanday natija kutilayotgani yoziladi (masalan, “yangi ish o‘rinlari soni oshadi; aholi daromadi ko‘payadi; hunarmandchilik tiklanadi; xalqaro turizm rivojlanadi” kabi o‘lchab bo‘ladigan yoki sifat natijalar). Guruhlar o‘z qaror loyihasi bandlarini muhokama qilishga kirishadi: ba‘zan bahs ham bo‘lib turadi – qaysi muammo ustuvor, qaysi yechim realistroq va hk. O‘qituvchi har bir guruhga yaqinlashib, muammolarni aniqroq ifodalashga yordam beradi, kerak bo‘lsa, qo‘shimcha ma‘lumot beradi (“masalan, bandlik darajasi haqida yana mana bu raqam bor, shuni qo‘shsangiz bo‘ladi” kabi). Guruhlar jadvalni devoriy qog‘ozga yoki katta listga yozib to‘ldiradi, ba‘zilari yoniga mazmunini ochib beruvchi kichik grafikalar chizishi ham mumkin (masalan, o‘sish trendini ko‘rsatish uchun o‘q bilan yuqoriga yo‘nalgan chiziq, yoki ta‘lim muassasasi rasmini chizish va hk.). Bu bosqich talabalarni chuqur analitik va ijodiy faoliyatga jalb etadi – ular haqiqiy loyiha ustida ishlayotgandek his qiladi va vaqtni ham unutib, bahsu mulohazada bo‘ladi.

- **“Parlament sessiyasi” rolli taqdimot:** Vaqt tugaganda, o‘qituvchi **Jo‘qorg‘i Kenges raisi** rovida sessiyani boshlab berishini e‘lon qiladi. Har bir guruhdan rais yoki tayinlangan spiker chiqib, o‘z qo‘mitasining qaror loyihasi

bandlarini “parlament”ga taqdim etadi. Masalan, Byudjet qo‘mitasi: “1) Muammo: Investitsiya loyihalari kam. Taklif: Nukusga erkin iqtisodiy zona maqomi berish. Kutilayotgan natija: To‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiyalar 5 yil ichida 30% ga oshadi. 2) Muammo: Ishsizlik. Taklif: Yoshlarni kasb-hunarga o‘qitish dasturi va kreditlar. Natija: 5 ming yangi ish o‘rni yaratiladi.” Shunday tarzda har bir guruh 3-4 banddan iborat takliflarini aytadi. Qolgan guruhlar esa “deputatlar” sifatida har bir taklifni tinglab baholaydilar: savol berishlari, fikr bildirishlari mumkin. Masalan, Madaniyat qo‘mitasining “Har bir tumanda bitta tarixiy muzey ochish” taklifiga Ekologiya qo‘mitasi a‘zosi “byudjetga og‘irlik qilmaydimi?” deb savol berishi mumkin – bu joyda o‘qituvchi muhokamani yengil interaktiv usulda davom ettiradi, savol bergan talaba “muxolifat” vakili sifatida baholanadi, taklif bergan guruh uni iqtisodiy asoslashi kerak bo‘ladi. Bu jarayon juda jonli va qiziqarli kechadi: talabalar o‘zlarini haqiqiy parlament muhokamasida dek his qilishadi, ba’zi o‘rinlarda hazil aralash chiqishlar ham bo‘lishi mumkin. O‘qituvchi umumiy vaqtni kuzatib, har bir guruhga 3 daqiqa taqdimot va 1-2 daqiqa savol-javob ajratilishini boshqaradi.

- **Yakuniy ovozga qo‘yish va xulosa:** Barcha guruhlar taqdim qilgach, o‘qituvchi “rais” sifatida umumiy qaror loyihasini ovozga qo‘yishni hazilomuz tarzda e‘lon qiladi. “Qabul qilindi” deb jarayon yakunlanadi. Keyin o‘qituvchi rolli o‘yin formatidan chiqib, darsning ilmiy-pedagogik xulosasini qiladi: “Bugun sizlar Qoraqalpog‘iston ravnaqiga doir o‘z fikringizni loyihalar shaklida bildirdingiz. Ko‘rib turibmizki, muammolar ko‘p, lekin siz taklif qilgan loyihalar ham juda ahamiyatli. Agar haqiqatan ham shu takliflar amalga oshsa, 10-15 yilda Qoraqalpog‘iston yanada gullab-yashnagan o‘lka bo‘ladi. Bu sizlarning orzuingiz, va balki kelgusida o‘zlaringiz hayotga tatbiq etarsiz”. Talabalar olqishi bilan dars yakunlanadi.

Topshiriqlar namunasi: 1. **Qaror loyihasi yozish:** Darsda o‘ynalgan rolga o‘xshash tarzda, mustaqil ravishda “Qoraqalpog‘iston 2030 taraqqiyot strategiyasi” bo‘yicha kichik qaror loyihasi yozing. Unda kamida 3 ta muammo va ularning echimiga oid bandlarni izohli tarzda bayon qiling. 2. **Prezentatsiya tayyorlash:** Loyihangizni keng jamoatchilikka taqdim etish uchun 5 slaydlik prezentatsiya tuzing. Unda muammo holatini aks ettiruvchi 1 slayd (grafik yoki rasm bilan), taklif

etilayotgan echimlar 2-3 slayd, va kutilayotgan natijalar 1 slayd bo'lsin. Prezantatsiyada raqamli ma'lumot va rasmlardan foydalaning. 3. **Loyiha kundaligi (portfolio) yuritish:** Jamoa bilan ishlagan loyihangiz jarayonini hujjatlang – qaysi bosqichlarda nimalar qildingiz, qanday muammolar chiqdi va ularni qanday hal qildingiz, rol taqsimoti qanday bo'ldi. Bu kundalikni matn (200-300 so'z) va agar iloji bo'lsa, fotosuratlar bilan boyitib topshiring.

Baholash mezonlari: - **Loyiha mazmunining dolzarbligi va yaratilgan yechimlarning asoslanishi** – 3 ball. (Taklif etilgan loyihalar real muammoga mos keladimi, echimlar dalillanganmi.) - **Ijodiy yondashuv va mustaqil izlanish belgilari** – 3 ball. (Loyihada noodatiy, innovatsion g'oyalar mavjudligi; talabalar qo'shimcha ma'lumotlardan foydalanganligi.) - **Taqdimotning sifati** – 2 ball. (Afisha yoki prezentatsiya ko'rinishida loyiha aniq va vizual tarzda ifodalanganmi, o'ziga tortadimi.) - **Jamoaviy ish va ishtirok faolligi** – 2 ball. (Guruhning barcha a'zolari o'z hissasini qo'sha olganligi, hamkorlikda ishlaganligi ko'rinib turganligi.)

Fikr-mulohaza (refleksiya) bosqichi: Dars so'ngida talabalar bilan “Ochiq mikrofon” usulida refleksiya o'tkaziladi. Har bir guruhdan bir nafardan vakil chiqib, quyidagi savollarga javob beradi: *“Loyiha ustida ishlash jarayonida siz uchun eng qiziqarli kashfiyot nima bo'ldi?”*, *“Guruhda ishlashda qanday qiyinchiliklarga duch keldingiz va ularni yengishda nimalarni o'rgandingiz?”*. Talabalar, masalan, ma'lumotlarni bir joyga jamlash qiyin bo'lganini, lekin jamoada birgalikda uddalashganini, yoki yangi statistik ma'lumotlarni bilib hayratlanishgani haqida fikr bildirishadi. O'qituvchi ularni tinglab, har bir guruhning yutug'ini alohida e'tirof etadi (masalan, “1-guruh juda original g'oya taklif qildi”, “3-guruh barcha a'zolar teng ishtirok etdi” kabi). Yakunda, loyiha metodida olingan tajriba ularga nafaqat bugungi mavzuni chuqurroq o'zlashtirish, balki kelajak hayotda ham muammolarni hal qilishda qo'l kelishini uqtiradi. Dars “Kelajak sizlarning qo'lingizda” kabi ruhlantiruvchi yakuniy so'z bilan tugallanadi.

XULOSA

“Mustaqillik yillarida Qoraqalpog‘iston” mavzusini o‘qitish — faqat faktlarni yodlatish emas, balki siyosiy-huquqiy me‘yorlar, iqtisodiy islohotlar, ijtimoiy himoya va ekologik boshqaruv o‘rtasidagi murakkab o‘zaro ta’sirni tushuntirish vazifasidir. Ushbu uslubiy ko‘rsatma integrativ yondashuvni taklif etadi: talaba hujjat matnini o‘qiydi, uni amaliy natijalar bilan bog‘laydi, muqobil qarorlarni mantiqan asoslaydi va o‘z pozitsiyasini dalillar bilan himoya qiladi. Shunday qilib, mavzu fuqarolik kompetensiyalarini, dalilga asoslangan fikrlashni va ijtimoiy javobgarlikni shakllantiradi.

Metodik yechimlarning samaradorligi uch tayanchga tayanadi. Birinchisi — **manba markazlilik**: konstitutsiyaviy moddalardan to dasturiy qarorlargacha bo‘lgan hujjatlar tahlili talabaning mavzuni “matn → ma‘no → siyosat” zanjiri bo‘yicha o‘zlashtirishini ta‘minlaydi. Ikkinchisi — **faol ta‘lim**: debat, keys-stadi va loyiha ishlarida talaba rolga kiradi, manfaatdor tomonlar xaritasini tuzadi, indikator va xavflarni belgilaydi, natijani mezonlar bo‘yicha baholaydi. Uchinchisi — **refleksiya va baholashning shaffofligi**: aniq rubrikalar, o‘zaro baholash va metakognitiv refleksiya orqali o‘qish natijalari barqaror mustahkamlanadi.

Ekologik masalalar, xususan, Orolbo‘yi inqirozining ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini tahlil qilish mazkur mavzuning markaziy komponentlaridan biridir. Bu yo‘nalish talabalarga barqaror rivojlanish tamoyillarini real hududiy misolda tushuntiradi: resurslardan oqilona foydalanish, adaptiv boshqaruv, xalqaro hamkorlik va mahalliy tashabbuslarning uyg‘unligi. Shu bilan birga, iqtisodiy diversifikatsiya, erkin iqtisodiy zonalar va klasterlar kabi mexanizmlar ijtimoiy farovonlikni oshirish hamda ish o‘rinlari yaratishdagi rolini amaliy keyslar orqali ochib berish muhimdir.

O‘qituvchilar uchun tavsiyalar: (1) mavzuni modul tamoyili asosida rejalang — siyosiy-huquqiy blok, iqtisodiy-ijtimoiy blok va ekologik-madaniy blok; (2) har modul uchun kamida bitta hujjat tahlili, bitta keys va bitta kichik loyiha rejalashtiring; (3) baholash rubrikalarini mashg‘ulot boshida talabalarga taqdim eting va baholash mezonlarini “aniqlik–dalillilik–izchillik–vizualizatsiya” bo‘yicha moslang; (4) talabalarining yakuniy loyihasini ochiq taqdimot formatida himoya qilding; (5)

refleksiyani doimiy odatga aylantiring — “3–2–1” metodini har darsda qo‘llang. Natijada mavzu bo‘yicha bilim, ko‘nikma va munosabat (attitude) komponentlari uyg‘un rivojlanadi.

Xulosa qilib, mazkur uslubiy ko‘rsatma mustaqillik davrida Qoraqalpog‘iston taraqqiyoti haqidagi bilimlarni tizimlashtiradi, ularni amaliy vazifalar bilan bog‘laydi va talabning fuqarolik nuqtai nazarini mustahkamlaydi. Ta‘lim jarayoni mazmuni (kontent), tafakkuri (kognitsiya) va qadriyati (fuqarolik) birligida qurilgandagina mazkur mavzu jamiyat uchun zarur bo‘lgan malakali, mas‘uliyatli va tashabbuskor mutaxassislarni yetishtirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent, 1992 (amaldagi tahrirlar bilan).
2. O‘zbekiston SSR Oliy Kengashi. O‘zbekiston SSR Mustaqillik Deklaratsiyasi, 20-iyun 1990-yil.
3. “Davlat tili to‘g‘risida”gi Qonun. O‘zbekiston SSR Oliy Kengashi, 21-oktabr 1989-yil.
4. Karimov, I. A. O‘zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida: nutqlar va maqolalar to‘plami. Toshkent: (to‘plam).
5. Umumiy Pedagogika O‘UM.
6. IJODKOR O‘QITUVCHI JURNALI